

3309

ЗКММ

№-43

192...

262

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Լ. Մ. Ը. Մ. Ժ
Ա.Յ.Ժ. ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ

C189/

Ո Ւ Ղ Ե Յ Ո Յ Յ - Ա Ր Ի

№ 2001

ՀԱՏՈՐ Բ.

Բ. ԿԱՐԳԻ ՍԿԱՌԻՏՆԵՐՈՒ
Պ Ա Տ Ր Ա Ս Տ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Հ Ա Մ Ա Ր

3 КИМ
—
№-43

ՊՈՒՐԵՆ

192

2010

3KMM

ՈՐ-43

4

II

**Բ. ԿԱՐԳԻ ՍՎԱՌԻՏ
ՊԱՏՐԱՆՏԱԻՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ**

22561
2/5

Բ. ԿԱՐԳԻ ՍԿՍՈՒՏ ԸՆԳՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՍՏԱՐ
Ն Ո Ր Ը Ն Ծ Ա Ն

1. Պէտք է տանուազն երեք ամիս իրը նախն-
ձայ հրահանգուած ըլլայ խումբի մը մէջ: *

2. Պէտք է ըտտարար յաջողութեամբ անցընել իր
քննութիւնը:

233155

233155

Ք Ն Ն Ե Լ Ի Ն Ի Ի Թ Ե Ր

1. ԽՈՂԱՆՈՅ. — (Բաց օդին մէջ օճախ շինել, կրակ վառել և կերակուր եփել):

2. ԱՐԵԻԵԼՈՒՄ. — (Կողմնացոյց գործածել, և առաջնորդուել արեւն, լուսինն, ստղերէն և այլն):

3. ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ. — (Վրան կազմել, սանդուղ շինել և պատէ վեր մագլցել):

4. ՀԵՏԱԽՈՂՈՒԹԻՒՆ. — (Հետք ճանչնալ և անոր հետեիլ):

5. ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆՆԵՐ. — (Թեթև վերաւորի մը նախնական գարմանը տանիլ, վերք մը կապել, պատգարակ շինել աւ հիւանդ մը փոխադրել, խնայելս նաև նախնական գարմանները տանիլ՝ մարտչի մը, խեղդուողի մը, թուշաւորուողի մը, ասթմաճարի մը, կատաղածի մը, խախտած կողորած կամ զարձած ստերի մը):

6. ՔԻՄԻ ԽԱՂ. — (Գոհացուցիչ կերպով նկարագրել քննիչին կողմէ ցոյց արուած ազարակի մը բռնիք կամ վաճառատան մը ցուցաբերելին պարուհետեւ թիւեր և կա՛մ որոշ անգի մը մէջ քսանըջարս աննման առարկաներէն առնուազն տասներկեց թուել՝ միայն մէկ վայրկեան զիտելէ յետոյ):

7. ՍԿԱՌԻՏԱԿԱՆ ԳՆԱՅՔ. — (Տասներկու վայրկեանէն երկու քիլոմէթր ճամբոյ կտրել):

8. ՆՇԱՆՆԵՐ. — (Տեղեակ ըլլալ մարդական հրամաններու, և սուլիչսլ, ծուխսլ, բոցսլ, ձեւքոյլ, զբոջոյլ և գաւազ մտոյլ նշաններու):

9. ՊԱՅՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՅԲՈՒԲԷՆ. — Գիտնա Մօրսի աջուրէն կամ զբոջախօսութիւն):

10. ԼՐԱՅՈՒՑԻՉ ԵՄՆՈՒԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ (Ունենալ կարգ մը անհրամեշտ ծանօթութիւններ Հ. Մ. Լ. Մ. Ի, սկառտական կազմակերպութեան, մարմնական առողջպահութեան, արշաւի, բանակուծի, զբոջի պարզման, օդաղուշակութեան, համազգևտի, սկառտական պիտոյքներու, քարտէսիմասին, և այլն):

Խ Ո Ն Դ Ն Ո Յ

ՕձՈՒՆ ՇԻՆՆԷԼ

Ստլորարար գիտենք թէ ամէն մարդ, նայնիակ ոչ սկառուտներ սոյն պարագային երկ ւ քար քով քովի կը դնեն եւ անոր վրայ կը զեակեղեն իրենց կերակուրի ամանը ու գործերնին կը տեսնեն: Սակայն մենք հաս պիտի ուսումնասիրենք շատ աւելի տեսակները, որոյց սղի ամէն պահանջքի գոհացում տանք եւ ամէն տեղ կարողանանք վառարաններ ունենայ: Օրինակ, քար չեղած տեղ մը ի՞նչ միջոցի պէտք է դիմենք նախքան շինութիւնը ըսենք որ միշտ խոհանոցը պէտք է գտնուի բանակատեղիին կամ մ'արեւելքը կամ արեւմուտքը, այլապէս թէ վտանգաւոր է վատնելի սաստիկ հիւսիսային հով մը կարող է կրակ մը տանել զէպի վրանները եւ հրդեհ յառաջ բերել, եւ թէ այդ բանը ընել չկարողանայ իսկ, մուխը բնաւ հանդիստ չի տար. ուստի սոյն երկու պարագաները պէտք է միշտ նկատի ունենայ: Հոյ չէ թէ խոհանոցը շատ հեռու ըլլայ եւ կամ մեծ ժայռի մը տակը, սակայն միշտ խոհեմութիւն է ընտրել սոյն երկու կողմերէն միւն:

Օճախ կարելի է շինել

Ա. Բարով, — Երեք կանոնաւոր քար, որոնք գոնէ իրարու մեծութիւնը ունենան. մանր մուներ քարերէ զլուշացիր: Բերանը պէտք է նայի հարաւային իսկ կանակը լաւ դոցուած ըլլայ, որոյց սղի լոցերը պարագայ արեւելք, չերթան:

Բ. Հողի մէջ փորուած. — Մէկ մէթը երկարութեամբ եւ 20 սանթիմէթը խորութեամբ եւ ամանից ոչ թէ կրորութեան այլ տակը կազմող քառակուսիին լայնքով ակոս մը պէտք է փորել: Երկայնութեան 50 սանթիմէթը վերայիչեալ չափով իսկ մնացեալ մասին խորութիւնը երթալով պէտք է բարձրանայ եւ հուստարի հողի մակերեսին, այսինքն բերնէն զէպի ներս զտախլար մը կազմէ բացուածքը պէտք է նայի հիւսիսային արեւմուտք, ճիշտ քարով շինածից հակառակը: Ամանը այնպէս պիտի նստեցնես որ հարաւային արեւելք գտնուող երկու անկիւնները քիչ մը բաց մնան, այլապէս մուխը կրակին մարելուն պատճառ կ'ըլլայ եւ չես կրնար կերակուրդ եփել: Նկատի պէտք է ունենաս որ ջուրի ճամբաներու մէջ օճախ չի պատրաստուիր, այսինքն այնպիսի տեղեր ուր անձրեւնէն ջուրերը անցած եւ ճամբայ շինած են, եթէ ձորի մէջ է խոհանոցը, օճախին բերանը պիտի բանաս ձորին այն կողմէն ուրկէ շատ աւելի հովի հոտանք կայ: Շատ հով ըլլալու պարագային կարող եւ հողմարդի մը հաստատել բացուածքէն քիչ հեռու, որինակ վրանի մը անպէտ կտոր մը կամ ծառի տերեւներէ հիւսուած ցանկապատ մը:

Գ. Գարձեալ հողի մէջ. — Կերակուրի ամանի կրորութենէն 10 սանթիմէթրի չափ աւելի լայն եւ 40 սանթիմէթրի չափ խորունկ կտոր փոս մը կը բանաս, մէջը կը լեցնես քիչ մը կրակ, որ միւնչեւ 10 սանթ. բարձրանայ, փոսին եզերքին զէպի վար կ'երկարես ճիւղեր՝ 70—80 սանթ, կերկարութեամբ 7—10 տրամագիծով, այս փայտերը կարող եւ քով քովի

չարեւ եւ ամբողջ շրջանակը զբաւելլ, վրան գրուած ամանը որ թեթեւ կերպով պէտք է հպած ըլլայ վար երկարած ճիւղերուն, կախուած պէտք է ըլլայ հոտանիւէ մը, շինուած կամ գաւազաններով եւ կամ անտառի փայտով :

Դ. Եւոտանիով — Վերը յիշուած գաւազաններով եւ կամ փայտերով կը կազմեա եւոտանին, որմէ կը կախես ամանդ հողէն կէս մէթր բարձր, անոր տակ ուղղակի հողին վրան կը վառես փայտերդ : Ասիկա կ'ըլլայ հով չեղած տեղերը, հով ըլլալու պարագային, փշոզ կողմը դնելու է մեծկակ հողմարդի մը : Եթէ եւոտանին գաւազաններով շինուած է՝ սոքերուն առջև մէկ մէկ խոշոր քար եւ կամ բաւականաչափ թաց հող գիր՝ որպէսզի չայրին :

Ե. կոճղերով. — Եթէ հաստ կոճղեր կտարելու կացին չունիս, երկու խոշոր կոճղեր կը միացնես իրարու եւ կը թողուս ամանիդ լայնքին չափ բացուածք մը, երկուքին ալ այն մասերը որուն վրայ պիտի նստի ամանդ, կացինովդ կը տաշես եւ կը շխտակցնես : Եթէ քովդ երկու երկաթէ ձողեր ունիս՝ աւելի լաւ, զանոնք կը հաստատես եւ ամանդ ալ վրան կը դնես, սակայն երկաթներդ կոր պէտք չէ ըլլան : Կոճղերուն մէջ կրակը կը վառես, ու այդքան, այլևս մնացեալը կոճղերը կը մտածեն. միայն երբեմն կու գաս եւ բացուածքը կը նեղցնես եթէ շատ վառած են, ա լապէս, զի դիտես թէ ինչ հետեւանք կ'ունենայ : Եթէ կոճղերը շատ շխտակ են այն ատեն միայն մէկ ծայրի բուն տակը բարակ ուրիշ ճիւղ մը կը դնես որպէսզի վեր բարձրանան եւ բացուածքէն օդ երթայ դէպի ներս : Լ. Դ.

ԿՐԱԿ ՎԱՌԵԼ

Սկսուածները պէտք է զիանան կրակ պատրաստել, վառել, զայն պահել բաց օդին՝ հակառակ հովին ու անձրեւին : Բանակուեմներու ատեն երբ կրակ չկայ, չկայ նաև տաք կերակուր, սուրճ, թէյ եւ ցուրտին ու խոնավութեան դէմ պաշտպանուելու համար տաքութիւն :

Դիւրութիւնով կրակ վառելու համար պէտք է այրելի նիւթերու եւ կրակի տեղիլու ընտրութիւն կատարել :

Այրելի նիւթերու ընտրութիւն. — Բաց օդի մէջ այրելու յարմար են չոր փայտերը. կանանչ ստերը կամ դէշ կը բացվաւին կամ բնաւ, ասիկէ զատ շատ մուխ եւ քիչ տաքութիւն կու տան :

Բնական արար սկսուած մը զիտէ որ ծառի մը տերեւազարդ ճիւղը կտրել՝ զայն մեղմելու կը նշտնակէ եւ այդ իրեն թոյլատրելի չէ նոյնիսկ կրակ վառելու համար :

Բայց չոր փայտերուն մէջ ալ հարկ է ընտրութիւն կատարել : Կան կարծր, սեղմ նեարդներով, յամբորէն վառող տեսակներ, ինչպէս կաղնին, կնճնին եւ ընկոյզը, միջակ տեսակ են ծինկարին (կիւլկէն) եւ փեկոնը, կակուղ եւ դիւրաւ վառող բայց շուտ սպառող են եղեւինը եւ ուռնին : Կան փայտեր, որ յամբորէն կը սպառին, ուրիշներ անապին բաց կ'արձակեն ու շուտով կը սպառին եւ կերակուրին ալ մուխի համ կու տան :

Այս ամէնը աւելի փորձելով, քու ձեռքովդ կատարելով է որ կրնաս սորվիլ :

կրակ վառելու համար ամենէն առաջ հարկաւոր է ունենալ կրակ առաջ բերելու միջոց: Ասոր համար պէտք է ունենալ լուցիկ, բայց լուցիկին կրնայ թրջիլ ու չբացալուսիլ, ուստի թող ամէն սկառուտական խումբ ունենայ լուցիկի յատուկ թիթեղեայ տուփ մը: Նոյնպէս բաց գաշառ գացող սկառուտները լաւ է որ իրենց մօտ ունենան արևի թի (գամ) ի հարկին կայծքարով կամ զմէլիով ընկնելու համար: Դարձեալ օգտակար է ունենալ արձևատական կայծքարով այրող սլաքաշղի տուփ մը: Նոյնիսկ զօրաւոր սօպնեակ մը կարելի է օգտագործել՝ անոր միջոցով արեգակին ջերմութիւնը կեղրոնայնելով զիւրախառ նիւթի մը վրայ՝ կրակ արտադրելու համար:

Սկսուած մը որպէս խնայող մարդ, պէտք է գիտնայ, որ իր այսօրուան ունեցածը միայն այսօրուան համար չէ. եթէ նոյն իսկ այդ ունեցածը մէկ օրուան հազիւ բաւէ: Անպայման պէտք է վաղը նկատի ունենալ, վասնզի մայրի գիտեր թէ վաղուան օրը աւելի առան է, թէ ոչ, որով եթէ այսօր 10 հատ լուցիկ ունի պէտք է գիտնայ որ ասոնք միայն այսօրուան համար չեն, հաւանական է որ յաջորդ օրն այ ստիպւած կ'ըլլայ մնայ հոն ուր որ կը գտնուի այսօր եւ կրակի նեղութիւն կը քաշէ: Ուստի որպէս գործի մարդ, բանակախոյր չհասած պարտաւոր ճամբաներէն հաւաքել այն չոր ճիւղերը եւ շիւղերը որոնց կը պատահի, որովհետեւ հաւանական է որ գացած անցը ճիւղեր չգտնուին:

Այն փորձին մէջ յաջողելու համար չոր ճիւղերը, մանր կտորոտած, քսիղ կը հաւաքես եւ լաւ պատապար-

ւելով զիւրախառ ճիւղ մը կը բոնկնենուսեւ օձախիզ մէջ կը գնես ու կը սկսիս խոճկում թեամբ եւ կատարեալ ու շաշգրտութեամբ ամենաարարակ ճիւղերդ եւ շիւղերդ սեղաւորել տչրոծ ճիւղին վրայ եւ արծարծել կրակը, ու այսպէս յաջորդաբար աւելի հաստ ճիւղերը և սնգամ մը որ բոցերը շտայան արդէն յաջողած ես: Չոր մը որ բոցերը շտայան նարպէս նկատի պէտք է փոյտ չգտնուելիք անցը նախապէս նկատի պէտք է ունենալ եւ ըստ այնմ երթալ, միտսին ստանելով թուզթ, քիչ մը քարիւղ կամ ուրիշ զիւրախառ նիւթեր:

Փորձի մէջ յաջողած նկատուելու համար կրակը պէտք է վառել առատաւելն երկու լուցիկով, եւ ստանց միտսին թուզթ կամ քարիւղ գործածելու:

ԿԵՐԱՎՈՒՐ ԵՓԵԼ

Պտոյտի եւ բանակութի տունն է պէտք է ուսուցիչ եւ անհրաժեշտ է լաւ ուսել, որովհետեւ մարդանքը եւ բաց ու մաքուր օդը ախորժակը աւելի շատ կը բանան:

Կարելի է ձեր ճամբուէն վրայ գտնել օթեւաններ, ուր հնարաւոր ըլլայ ճաշել, կամ ազարակներ, ուր յանձն տունն սպարաասակ ձեր կերակուելը: Բայց արդեօք սկառուտի մը կոչումին վաշի՞ր բան է ստիկա, քանի որ ան պէտք է միայն ինքնիրմէ կախում ունենայ, խնայողութիւնով սպրի եւ կոտլի մարդոց ճամբէն ընթանայ:

Ուրեմն դուն պէտք է հոգստ քու սնունդդ եւ սպարաասակ քու կերակուելդ:

Չիք կերակուրին գլխաւոր նիւթը պէտք է կազմեն
 րնդեղէնները, որոնք սակայն պէտք է խնամքով,
 մաքրութեամբ և զանազանութիւնով պատրաստուին
 և ախորժածած ըլլան: Նոյն ընդեղէնը գէշ եփուած
 կամ անչափ զրուած՝ կը դառնայ անտարբեր: քիչ
 սննդարար և վնասակար ստամոքսին:

Յաճախ պէտք է ունենաստաք կերակուր, սրող
 ճաշն ու բնթրիքը պէտք է բացառիկ ըլլան, որովհե-
 տև անոնք պակաս առողջարար են:

Լաւ խճանոց ունենալու անհրաժեշտ պայման-
 ներէն մէկն ալ սնունդի նիւթերուն ընտրութիւնը և
 գնումն է: Ասոնք կը կազմեն ընթացիկ կեանքի դա-
 սը, դոր կարելի է սորվիլ շուկան երթալով և գործ-
 նապէս անական անտեսութեան անհրաժեշտ նիւթերը
 գնելով:

Սկաւառ մը պէտք է խնայատէր ըլլայ, բայց
 խնայողութիւնը չի նշանակեր դնել ստորին տեսակի
 և աման սնունդի նիւթեր: Ասած մը կայ զոր պէտք
 է ու չազրութենէ վրիպեցնել. «Գրամիզ համեմատ
 կրնաս գնել»: Պէտք է ձիջա և համեմատական գինով
 լաւ սպրանք փնտռես:

Ուրեմն բառին բուն ստուգումը խնայատէր ըլլա-
 լու համար պէտք է գիտնալ ընտրել ու ճանչնալ: Այս
 ճանաչումէն կախուած է ոչ միայն լաւ սննդաու-
 թիւնը, այլ և առողջութիւնը: Ահա այս պատճառով
 պէտք է կարենաս զանազանի լաւ միտք՝ գէշէն, զուս
 կաթը՝ խառնուածէն, թարմ հաւկիթը, անխորդախ
 իւղը, ի մի բան բոլոր սնունդի նիւթերը:

ՁՈՒՐԸ, — Ձուրը սննդաու թեան Լակտան մէկ
 տարրն է: Խմելու յարմար Ձուր չգանաւ ավարագա-
 յին լաւագոյն միջոցն է նախ եւացնել և ապա խմել:
 Շատ անգամ արշաւի ժամանակ զիւղերու կամ դաշ-
 տերու մէջ կը պատահինք շատ տեսակ Ձուրերու,
 ազրիւրներ, առւտակներ, լճակներ, ջրհորներ, և այլն:
 Ընդհանրապէս հասուն ջրերը աւելի յարմար են խմե-
 լու քան կեցած, լճացեղ Ձուրերը: Մանաւանդ զգու-
 չանելու է խմելէ մօտերը կոյուզիներ, ճահիճներ կամ
 սպրակոյտեր ունեցող ջրհորներու Ձուրը: Կերակուրի
 համար զորձածուելիք Ձուրի պարագան քիչ մը տար-
 րեր է, որովհետև, ամէն տեսակ կերակուր կ'եփուի
 եւացնելով, որով արդէն Ձուրին մէջ գտնուող միք-
 բայները կը փճանան: Բայց տարրեր են առանց միք-
 բայի և մաքուր Ձուրերը: Շատ անգամ արշաւի ա-
 տեն հազիւ կարելի կ'ըլլայ խմելու համար քիչ մը
 մաքուր Ձուր ճորել: Այս պարագային կերակուրի
 յատկացուելիք ազատ Ձուրը պէտք կ'ըլլայ նախա-
 պէս մաքրել, զտել: Ձուրը զտելու համար տակառի
 մը մէջ կը լեցուի աւազի և փայտածուխի փոշիի
 յաջորդական 2—3 խուեր, յատակի կողմը կը զրուի
 ծոլակ մը և վերէն կը լեցուի զտելի Ձուրը, այս Ձու-
 րը աւազի ու փայտածուխի յաջորդական խուերէն
 անցնելով կը զտուի ու ծորակէն: Կ'իվազէ զտուած
 Ձուրը զոր պէտք է ամանի մը մէջ քիչ մը տալն
 հանդարտ թողուլ որպէսզի իր մէջ գտնուող աւազի
 կամ ամուխի փոշիները տակը իջնան:

ՄԻՍ. — Ամէն սնունդէ աւելի զէջ տեսակի միայն մարտագութիւնը կը խանդարէ և մինչև իսկ մահացութունն աւորաւ մ' կը պատճառէ :

Լաւ միայն կ'աւնենայ հետեւեայ յատկանիշները :
Յտատկ, վառ կամ թուխ կարմիր գոյն, մաքուր հոտ, մասններուն մէջերը բարակ ճարպի երակներ, թանձր ու լաւ կարծրացած ճարպ, սկորին կցուած սկրամուծ, գուրէն ստանց խոնաւութեան, մորթին թաղանթները ամբողջ կ'կցուած մասններուն :

Թէև ոչ վտանգաւոր բայց հակա-առողջապահական են նաև յոգնած կամ ջերմոտ կենդանիներու միտերը, ստոնք կը ճանցուին իրենց անհաւատարմ պէս վարդապետած տեսքէն, ճարպի և սկրամուծի չզոյս թեւէն, կամ սկրամուծին հեղուկ վիճակի մէջ և սկորին չկրած ըլլալէն և մանաւանդ անոնց խոնաւութեան :

Ամէն խոնաւ միտ, որ մտտով ճնշուած ատեն անդոյն կամ արիւնոտ հեղուկ մը կ'արտադրէ, պէտք է նետել :

ԿՆԹ. — Կաթը հրաշալի սնունդ մըն է, պայմանաւ, որ մաքուր և կտտարեայ ըլլայ, զժրախտարար միշտ այնպէս չէ. յոճախ իւզը ստեղծած կ'ըլլայ կամ ջուրով խառնուած, երբեմն անոր մէջ նշայն ալիւր աւելցուցած կ'ըլլան : Ամէն անպատեհութենէ խուսափելու լաւագոյն միջոցն է՝ սկառտի մը համար՝ կաթը կթել իր ազրիւրէն, այսինքն կաթնաու կենդանիին ստինքէն : Կարելի է՝ կենդանիին տիրոջ հետ համաձայնել այս մասին, և այս պա-

տեհութիւն մը կ'ըլլայ նաև սկառտին համար անձամբ կաթը կթել սովբերու : Գարձեայ սկառտը այս կերպով հնարաւորութիւն կ'աւնենայ տեսնել կենդանին ու քննել զայն, սրտէպի ըլլայ թէ ան իր ստինքներուն շուրջը ճեղքուածներ աւնենայ, սրտը յայտարար նշան են կենդանիին հիւանդոտ ըլլալուն : Կաթը կը քննեն կաթն աչալիով, որ մէկ ծայրը սնդիկ աւնեցող ստակեայ խողովակ մըն է, որ կաթին մէջ ձգուած պարագային իր շտա կամ քիչ միայնակովը ցոյց կու տայ անոր մէջ գտնուած ջուրին համեմատութիւնը :

Կաթը կթելէ քիչ յետոյ պէտք է ետացնել ու այնպէս պահել, հակառակ պարագային կը կորի :

ՀԱԿԻԹ. — Հաւկիթին թարմ ըլլալը հատկապէս համար զայն արեւին կամ հրալի լոյսին զէմ կը բուսնեն, երբ թափանցիկ ըլլայ կը նշանակէ թէ թարմ է : Կայ երկրորդ միջոց մըն ալ, թարմ հաւկիթը հասարակ ջուրին յտակը կ'իջնէ, թարմ չեղողը ջուրին մէջտեղ կը մնայ և սււրուտը ջուրին երեսը կ'իլլէ :

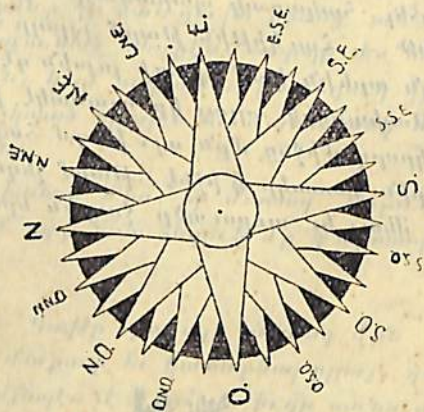
Յ. Գ. Ա.

Կ Ո Ղ Մ Ն Շ Ց Ո Յ Յ

ՀՈՂԵՐՈՒ ՎՍԲԴ.— Չորս գլխաւոր կողմեր որոշուած են երկրի վրայ: Աստիճ են, Արեւելք, Արեւմուտք, Հիւսիս եւ Հարաւ: Արեւելքը՝ արեւին ծագած կողմն է, Արեւմուտքը անոր մտքը մտած կողմը:

Այս չորս կողմերուն մէջ որոշուած են չորս այ երկրորդական կողմեր, Հիւսիսային Արեւելք, Հիւսիսային Արեւմուտք, Հարաւային Արեւելք, Հարաւային Արեւմուտք:

ային Արեւմուտք, Հիւսիսային Արեւելք, Հիւսիս եւ Արեւմուտքի մէջտեղն է, Հիւսիսային Արեւմուտք, Հիւսիս եւ Արեւմուտքի մէջտեղն է: Հարաւային Արեւելքը՝ Հարաւի ու Արեւելքի մէջտեղն է, Հարաւային Արեւմուտքը՝ Հարաւի ու Արեւմուտքի մէջտեղն է:

ային Արեւմուտքը՝ Հարաւի ու Արեւմուտքի մէջտեղն է:

Այսպէսով կազմուած ութը կողմերուն մէջտեղն այ որոշուած են 8 երրորդական կողմեր, այսպէս՝ Հիւսիսի եւ Հիւսիսային Արեւելքի մէջտեղ՝ Հիւսիսային Արեւելքան Հիւսիս, Հիւսիսային—Արեւելքի եւ Արեւելքի մէջտեղ՝ Հիւսիսային Արեւելքան Արեւելք Հիւսիսի եւ Հիւսիսային Արեւմուտքի մէջտեղ՝ Հիւսիս Արեւմուտքան Հիւսիս, եւ այլն:

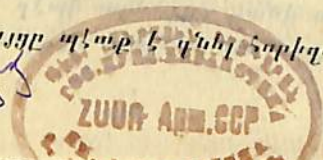
Պատկերը կը ներկայացնէ այս կողմերը, անոր մէջ N կը ներկայացնէ Հիւսիսը, S Հարաւը, E Արեւելքը եւ O Արեւմուտքը, NE կը ներկայացնէ Հիւսիսային—Արեւելք, NO Հիւսիսային—Արեւմուտք, SE Հարաւային Արեւելք, SO Հարաւային—Արեւմուտք: Իսկ երեք գիրերով ներկայացուածները՝ երրորդական կողմերն են:

Ահա այդ է, որ կը կոչուի Հովերու Վարդ:

ԿՈՂՄՆՇՑՈՅՅ.— Երբ մազնիսացած սողապատ երկու կողմով սլաք մը դնենք սուր ծայրի մը վրայ, անոր մէկ ծայրը կ'ուզողուի Հիւսիս եւ միւսը Հարաւ: Կյոք սուսի մը մէջ Հովերու Վարդ մը դնելով, անոր ճիշտ կեդրոնէն ասեղ մը բարձրացնելով ու ասեղին վրայ իր կեդրոնը փոսիկ մը ունեցող մազնիսացած սողապատը արկու կողմով սլաք մը դնելով կ'ունենանք կողմնացոյց մը: Ընդհանրապէս կողմնացոյցի սուսիս երեսը կը գոցեն սպակիով մը, որ պէտքի սլաքը էյնպէս արդիւրուի ու սլաքը տեսանելի ըլլայ:

Կողմնացոյցը պէտք է գնիլ Նորիզոնական դիր-

233/55

քի մը մէջ, սուփը դարձնել մինչեւ որ սրաքին Հիւսիսը ցուցնող ծայրը գոյ Հովերու վարդին Հիւսիսին վրայ: Այս սրարագային Հովերու վարդը կը ցուցնէ բոլոր կողմերուն ուղղութիւնը:

Կողմացոյցին սրաքը ճշգրտորէն Հիւսիսը չիցուցնէր, բայց անոր խոտորումը մեր ուղղութիւնը գտնելու հարցին մէջ անկարևոր է:

Կողմացոյցը սկսած է գործածուիլ 14րդ դարէն ի վեր, անիկա մեծ զիւրութիւններ կուտայ ծովային ճամբորդութիւններու մէջ: Նաւապետը անասնման ծովին մէջ իր ուղղութիւնը անով է որ կը գտնէ:

Երբ կը գտնուինք երկաթուղիներու շտեմարանի մը, կամ երկաթէ հանքերու մօտ, կարելի չէ վստահիլ կողմացոյցին սրովհետեւ անոնցմէ կը քաշուի սրաքը:

Յ. Գ. Ա.

Շ Ր Ե Ի Ե Լ Ո Ւ Ս

Երբ սրաքով աստն անգամ մը ինքզինքնից ազատ զգար եւ բաւական ժամանակ ալ ունենաք՝ բընութիւնը լիովին վայելելու համար, կ'անցնիք լեռ ու ձորեր, կը թափասիք այս ու այն կողմ: Բայց ժամանակ մը յետոյ, յայնտ ու անօթացած՝ կ'ուզէք վերադառնալ: Եւ անա այս սրարագային հարկ կ'ըլկայ որ զիտնաք թէ ո՛ւր էք:

Չկան ձեր տեսողութեան սուջու ձեղի ծանօթ չէնքերը, ծառերը կամ սարերը, սրպէսզի հնարաւորութիւն ունենաք ձեր ուղղութիւնը սրշելու: Քնտութիւնը կը մնայ միակ ուղեցոյցը, որմէ կրնաք տաաջնորդուիլ:

Երկինքի երեսը ձեզի առաջնորդ կրնան ըլլալ ցորեկը՝ արեւը, իսկ գիշերը՝ լուսինն ու աստղերը: ԱՐՆԵԻՆ ԱՌՍՋՆՈՐԴՈՒԻԼ

Արեւը ցորեկ աստն լաւ առաջնորդ մըն է. զիտէք որ անիկա առաւօտուն կը ծագի Արեւելքէն եւ իրիկունը կ'անհետանայ Արեւմուտքը: Կէսօրին երբ մեր ղէմքը դարձնենք Արեւին, Հիւսիսը կը մնայ մեր կրնակը: Որքան որ ամառ աստն կէսօրին Արեւը զրեթէ ճիշտ մեր գլխուն վերեւը, Զինիթին վրայ կը գտնուի. — սրովայլ աստն չինք կրնաք սրշել կողմը, — բայց կէս ժամ յետոյ ան արդէն զգայի կերպով կը տեղափոխուի, այս աստն ծառերն ու միւս բարձրութիւնները իրենց շուքը կը տեղափոխեն կամաց կամաց հիւսիսէն զէպի արեւելք, քանի որ արեւակը կը ճամբորդէ արեւելքէն զէպի արեւմուտք:

ԼՈՒՍԻՆԷՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԻՒՄ

Լուսինը հակառակ իր զանազան փոփոխութեան, գիշեր աստիճան կրնայ մեզի լուսադոյն կերպով օգտակար ըլլալ, քանի որ ան ալ արեւին նման կը ձամբարդէ արեւելքէն զէպի արեւմուտք:

Լուսինին ստացած ձևերը եւ մեզի կրնան ցոյց տալ կողմը: Այսպէս

Լիալուսինը երկոյցեան կը գտնուի Արեւելքը: Կէս գիշերին Հարաւը եւ ասաւօտուն Արեւմուտքը:

Ծնունդ լուսինն երկոյցեան կը գտնուի Արեւմուտքը:

Առաջին քառորդը (կէս լուսին) երկոյցեան կը գտնուի Հարաւը եւ կէս գիշերին Արեւմուտքը:

Վերջին քառորդը (կէս լուսին) կէս գիշերին կը գտնուի Հարաւը եւ ասաւօտեան Արեւմուտքը:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՍՏԳԷՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԻՒՄ

Իսկ աստղերէն ասաջնորդուելու համար ոչ մէկ գժուարութիւն կայ: Անոնցմէ մէկը կայրեւեալին կամ Հիւսիսային աստղի ստացած որմիշտ Հիւսիսային կողմը կը գտնուի: Երբ լուսնակնէ միայն ձանձնալ այդ աստղը: Դակն աստղերէ բազմացած եւ հակառակ ո զգու թիւնով երկու խումբ աստղեր կան, ինչպէս Խոյի պատկերին մէջ կ'երեւի, աջ կողմինը՝ որ մեծ է, Մեծ Արջ կը կոչուի, իսկ ձախ կողմինը՝ Փոքր Արջ, ահա այդ Փոքր Արջի ծայրի աստղն է Հիւսիսային աստղը, որ հիւսիսը կը ցոյցնէ:

Հիւսիսային աստղը միշտ նոյն տեղը կը մնայ, իսկ միւս բոլոր աստղերը կը գտնան անոր շուրջը: անանկ որ գիշերուան տարբեր ժամերուն այդ աստղերը տարբեր տեղեր կը տեսնենք, բայց իրարու հետ ունեցած դիրքերնին նոյնը կը մնայ:

*
* Հիւսիսային աստղ *
* * * * *

Մեծ Արջին բոլոր աստղերն ալ փայլուն են, փոքր Արջին աստղերը ընդհակառակը քիչ կը փայլին, անանկ որ ասաջին անգամ երկինքի երեսը պէտք է փնտռել Մեծ Արջը, որուն քառանկիւնին գլուխի երկու աստղերուն ուղղութիւնով եւ անոնց իրարմէ ունեցած հեռաւորութեան հինգ անգամին չափ հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի Հիւսիսային աստղը:

ԱՌՍՋՆՈՐԳՈՒԻԼ ՈՒՐԻՇ ՄԻՋՈՑՆԵՐԷ

Բայց երբ երկիրնքը տմպատ է և հնարաւորութիւն չունինք օդաուելու երկիրնքէն, ինչպէս պէտք է որոշենք մեր ուղղութիւնը: Մտկայն մտահոգուելու պատճառ մը չկայ, բնութիւնը հարուստ է միջոցներու տեսակէն, միայն անոնց ծանօթանալու համար անհրաժեշտ է ըիջ մը ուշադրութիւն:

Շատ մը երեսօյթներ կրնան մէյ մէկ ուղեւորացիներ ըլլալ մեզի: Այսպէս:

Հովը արեւելումի սքանչելի միջոց մըն է, պոլ հովը գրեթէ միշտ հիւսիսէն կը փչէ, տարը հարաւէն խոնաւմ՝ ծովէն:

Յաճախակի ու սաստիկ հովերը հիւսիսէն կը փչեն, որոնց ազդեցութեան տակ ծառերը և և հեռադրական ձողերը միշտ կը ծռին դէպի հարաւ, որով հով չեղած պարագային ևս կրնանք որոշել հարաւը՝ նայելով ծառերուն ու ձողերուն:

Նայեալէս հիւսիսէն եկող անձրեւները՝ ծառերուն կոճղերուն, պտտերուն ու քարերուն կը մաստկարարեն խոնաւութիւն մը, որուն հեռեանքով անոնց հիւսիսային երեսներուն վրայ կ'աճին դեղին կանաչորակ մամուռներ, սունկեր ու լուկր:

Բոյսերը կը կարօտին արեգական լոյսին ու ջերմութեան, որ կու գայ հարաւէն և միշտ դէպի այ կ'ուղղուին: Այնպէս որ ամպտատ ատեն ալ նայելով բոյսերուն ու ծաղիկներուն հակած կողմը՝ կրնանք որոշել հարաւը: Բոյսի մը աւելի մեծ տերեւները, աւելի զարարուն ձիւղերը անոր հարաւային կողմը կ'զտնուին:

եկեղեցիները և ոճշգրիտ կերպով մեզի կը ցուցնեն կողմը, քանի որ անոնք միշտ Արեւելը—Արեւմուտք ուղղութիւնը ունին:

Նայեալէս մանաւանդ Հայոց գերեւմաններու մէջ մեակներու ու գամբաններու ուղղութիւնը կ'ըլլայ Արեւելը—Արեւմուտք:

Յ. Գ. Ա.

Վ Ր Ա Ն Ե Ի Ս Ե Ն Գ Ո Ի Ի

ՎՐԱՆ ԿՈՉՄԵԼ

Գիւրտար վրանները կ'ունենան 8 հատր, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը գտնուի իժրակին ամէն մէկ սկառւտին քով այդ վրաններուն տակ կարող են պակկի 2—4 կամ ութը սղաք, որոնք իրենց ունեցած կտորները իրարու քով կը բերեն և կը կազմեն վրանը:

Անշուշտ այս կտորներով շինուած վրանները շատ ալ հանդատուէտ չեն սակայն անոնք շատ դիւրին կը փոխադրուին, այդ պատճառով յանձնարարելի են:

Այս վրաններուն երեք կողմերը կ'ունենան կոճակ և օղակ, իսկ մէկ քիզմը միմիայն օղակ:

Կազմած ժամանակ կտոր մը գետինը կը փակուի և երկրորդ կտորին օղակներու կողմին զիմացը գտնուող կողմը կը բերես միւս փուռածին այդ կողմին և երկուքը իրարու կը կոճկես:

Կը չափես կոճկուած կողմի լայնքը և այդքան հեռաւորութեան վրայ կը հաստատես երկու գաւազանները և կապանները որքան խորունկ հարկու միտն վրանը այնքան աւելի ցած կ'ունենաս միայն ինչոր ալ ընես, պէտք է վրանին երկու կողքերը զեանին զպին: Յետոյ հաստատուած և կու գաւազաններուց երկու վերի ծայրերը՝ գետնին պիտի կապես հետեւեալ կերպով: Գաւազաններուն վարի մասէն 1 ուկէս մէթրի չափ հեռուէն պիտի գտնուի ցից մը՝ շեղ կերպով և պիտի կապուի չափանոց, որ բերելով առաջին գաւազանին օղակով մը պիտի կապես, յետոյ չափանոց պիտի երկարես երկ-

րորդ գաւազանին գարձեալ օղակով մը պիտի կապես, վերջը չափանոց պիտի տանիս կապես միւս ցիցին, որ հաստատուած է Բ. գաւազանէն 1 1/2 մէթր հեռու (չափանոց աւելի լաւ կ'ըլլայ եթէ գաւազանից ծակէն անցընելու չափ բարակ ըլլայ): Վրանը աւելի ամուր կ'ըլլայ և վար չի սահիր): Յետոյ կոճկուած վրանը կը փակես երկու գաւազաններու մէջ գտնուող ուղից չափանին վրայ և քաշելով ծայրերը կը կապես գտնուող ուրիշ ցիցերու, որոնք այդ ծայրերուն մօտիկը հաստատուած պիտի ըլլան:

4 կտորով շինուած ատեն երեք գաւազան պիտի դորձածես նոյն ձեւերով և այսպէս ամէն երկու կտոր վրան աւելցնելուց գաւազան մը պիտի աւելցնես:

Եւ որպէսզի վրանը ծուռ ու մուռ չըլլայ, գաւազանները հաստատած ատենդ անոնց ուղղութեան պիտի նայիս, ինչպէս կը նային՝ ազոց ուղղութեան՝ շարքերուն մէջ: Ա. գաւազանը միայն Բ. զ պիտի տեսնէ և միւսները այս վերջինին կախն կորսուած պիտի ըլլան, որպէս թէ մէկ գաւազան ըլլային գետնին միտուած գաւազանները: Այս դործողութիւնները սակայն պէտք է ընել շատ արագ, այնպէս որ 4—5 վայրկեանի մէջ վրանը պէտք է քակել ու շինել, ուստի պէտք է նաև պաշտօններու բաժանումով ապրելու: Վրանին երկրքները պէտք է ակօսներով ապրելու և կապուած ըլլան, որպէսզի ջուրը ներս չխուժէ, և անկէ առաջին գաւազանին օղակով մը պիտի կապես, յետոյ չափանոց պիտի երկարես երկ-

ՊԱՏԷ՛ ՎԵՐ ՄԱԳԻՅԻԼ

Մագլցելու արհեստը գրեթէ մարդուն հետ մէկտեղ
կը ճնի եւ կը գորդանայ, եւ եթէ կան մարդիկ որ
բոնք չեն կարող մագլցելի պատճառն այն է որ անոն
կորսնցուցած են այդ սովորութիւնը, սակայն այ
այդպէս ըլլալով հանդերձ կը տեսնես շատ անգամ
մտանդի մը պահուն, ամենածանրը եւ կամ ամեն
ծոյն իսկ ջանքեր կ'ընէ ինքզինքը ազատելու համ
կանխահաս մահէ մը եւ այնքան լաւ կրնայ մագլ
սրքան երբեք մագլցած ըլլայ:

Երախան երբ քիչ շատ ոտքերուն վրայ կանգն
լու չափ կարողութիւն կ'ունենայ, կը տեսնենք
զեպիներ եղած եւ կամ վար ինկած ժամանակ մ
պէս չէ կարող ուղղուիլ եւ կամ բարձրանալ, այլ
միջապէս կը մագլցի իր ամենամօտիկը եղող առ
կայի մը կառչելով, ուրեմն կը տեսնենք որ այ
ճնամ տարիքին ունի այդ բնագոր:

Փոքրիկ տղաք շատ կը սիրեն, օրինակ ծառ
եւ կամ հայրիկին կանակն ի վեր մագլցել, վ
կախուիլ ու քաշուիլ զէպի վեր, ուրեմն հոս այ
տեսնենք որ տղան այդ բանին մէջ հաճոյք կը դ
այդ մագլցումներով կը զուարճանայ: Այդ ընդուն
կութիւնը ուրեմն զարգացնողները շատ դիւրութե
կրնան պատերէ եւ ծառերէ վեր բարձրանալ, յանմ
սկառւաններուն համար կարեւոր է:

Բայց կը տեսնենք որ մարդկութիւնը այդ
մութեան կարեւորութիւնը նկատի ունեցեր, եւ կա
րելագործեր է դայն սանդուղով, որպէսզի ամէն
եւ ամէն ստեն կարելի ըլլայ բարձրանալ առանց
մինը չարչարելու, կամ վրայ դուրս պատուելու:

Ս Ա Ն Դ Ո Ի Ղ Շ Ի Ն Ե Լ

1. Պարզ չուանով. — Սանդուղին չուանը պէտք է
տակուն ըլլայ, ամբողջ չուանին երկայնքին իրարմէ
25ական սանթիմ բացութեամբ կապեր կը շինենք եւ
այսպէսով աւելի դիւրութեամբ կրնանք մագլցել ե
թէ ուրիշ միջոց չունինք, ասիկա կ'ըլլայ մէկ չուա
նով:

2. Դարձեալ մէկ չուանով եւ աստիճաններով. —
Տակուն փայտէ նախապէս պատրաստել տուած կ'ըլլանք
այն աստիճանները որոնք կ'ունենան կէս ճախարակի
ձեւ, այս անգամ իւրաքանչիւր կապը կապելուս,
հաս մըն ալ ասոնցմէ կ'անցընենք, որով ոտքերնիս
ուսկի հանդիստ կրնան կառչել:

3. Զոյգ չուանով եւ աստիճանաւոր. — 50 սան
թիմ երկայնութեամբ եւ երեք սանթիմ տրամագիծ
հաստութիւն ունեցող տակուն փայտիկներ որոնց
մէ ամէն սկառւտ կրնայ իր հետ 3—4 հատ ունենալ:
Այն փայտիկներուն ծայրերէն երեք սանթիմ ներս
մէկ մէկ ծակ որոնցմէ կարենայ մեր չուանը անցնիլ:
Այս սանդուղը կարելի է շինել շփոխանակ փայտիկ
ներս չուանով կամ ինչպէս կ'ընեն նաւերու մէջ:
Խելացի սկառւտ մը ճարտասա մարդ մը կարող է դե
շատ տեսակներու մասին մտածել:

Անձեի պատերէ վեր շատ դիւրութեամբ կարե
լի է մագլցել, ոտքի ծայրերը հաստատելով մէկ մէկ
ծակի մէջ եւ կախուիլ մասներով մէկ մէկ ծակերէ,
սա շատ պարզ է սակայն նկատի պէտք է ունենալ որ

այս մազլլուսմին մէջ մեծ ճիգեր պէտք չեն ևւ իւրաքանչիւր ոտքը հաստատած կամ ձեռքը նետած ժամանակ թեթև մը քննելու է քարին վիճակը: հաւանական է որ քարը իր անկուսմին հետ քու ալ անկուսմին պատճառ կ'ըլլայ:

Յետոյ մազլլողին ընկերացոյ մը պէտք չէ սրտախիզ մտ գտնուի, աւելի լաւ կ'ընէ եթէ ան գաւազանով մը օգնէ իր ընկերոջ ևւ իւրաքանչիւր ոտքը փոխելուն ևւ ծակի մը մէջ հաստատուուն՝ գաւազանով ոտքին տակէն (տակայն միշտ պտտէն հետու) վեր բռնէ:

Կարելի է նաև պատին ծակերէն փայտիկներ մխել ևւ այսպէս կլիկ: Սոյն երկու պարագային այլ երբ պատին վերջուտը թեան կը հասնիս, աւելի զգուշութեամբ պէտք է ըլլաս, փտանդի վերջին քարերը աւելի փտանդաւոր են ևւ շուտ կը չարմին իրենց տեղերէն:

ՆԵՏԱԽՈՒԶԱԿԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

Հետախուզական նշանները խիստ կարևոր են մասնաւորաբար սկաուտական արշաւներու տակն: Անոնք կը ծառայեն ճամբաները որոշելու ևւ զանազան լուրեր տալու այդ ճամբէն անցնող սկաուտներուն:

Սոյն նշանները միեւնոյն տակն մարզանք մըն են սկաուտներուն համար: Անոնք կը զրգեն սկաուտները որպէսզի քալած տակնին արժուէն ըլլան ևւ զննեն իրենց անցած տեղերը:

Սկաուտական նշանները արուեստական կերպով հնարուած ևւ սկաուտներու կողմէ որդեգրուած պատկերներ են ընդճանրապէս: Բայց հետախուզութիւնը կը վարժեցնէ սկաուտները ճանչնալու հետզհետէ բնական հետքերն ալ, ինչպէս մարդոց, անասուններու ևւ կառքերու հետքերը: Սկաուտները կը վարժուին անոնց զիրքէն ու երևոյթէն օգտակար հետախուզութիւններ հանելու:

ՄԻՐ ՊԷՏՔ Է ԳՆԵԼ

Հետախուզական նշանները պէտք է զննել միմիայն ճամբաներուն աջ եզերքներուն վրայ:

Պէտք է այնպէս մը զրուի որ հետևորդ սկաուտներուն համար շատ զժուար չըլլայ զանոնք տակն ու հասկնալը:

Օրինակի համար զիշեր տակն փոխանակ հողին այդ զիծեր քաշելու իրը նշան պէտք է զայն ներ-

կայացնել տեսանելի գոյնով եւ հողին վրայ ցցուած աստրկաներով, եւ այլն :

Նշանները պէտք է այնպէս մը դրուին սակայն որ ոչ—սկառուաներու ուշադրութիւնը հնարաւորին :

ԻՆՉՈՎ ՊԵՏՔ Է ԴՆԵԼ

Հետախուզական նշաններ գնելու միջոցին նիւթերու չորցութեան ասջեւ ճարպիկ սկառու մը բնաւ չի չուարիր եւ որեւէ կերպով կը ջանայ բան մը հնարել նշաններ գնելու համար :

Բնութեան մէջ ամէն նիւթ նպատակաւորմամբ է նշաններ գնելու համար : Կը բաւէ որ զանոնք գործածող սկառուը ըլլայ վարժ եւ անոնց զետեղման համար ընտրէ ուշադրութիւնը դրաւող տեղ մը, միշտ ճամբուն աջ կողմը :

Նշանները ընդհանրապէս կը դրուին կաւիճով զոր միտսին կը կրեն արշաւի ելլող սկառուաները :

Հողի վրայ կարելի է դժել նաեւ սրածայր աստիկ կայով մը :

Կարելի է նաեւ հողերը տափակ գետնի վրայ հաւաքելով կաղմիկ որեւէ նշան, օրինակի համար նեւ մը, խաչաձև երկու գլիծեր, եւ այլն :

Կարելի է դարձեալ նշանները կաղմիկ քարերով ցիցերով, խոտով, տերեւներով, ծառին վրայ փորակ բերով, եւ այլն :

ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆ

Ուղղութիւնը ցոյց տալու համար կը դրուէ հետեւեալ նշանները :—

Խոշոր քարի մը վրայ դրուած փոքր քար մը կը նշանակէ թէ այդ է ուղիղ ճամբան (պատկեր 1) :

Իսկ հետեւիք ուղղութիւն մը ցոյց տալու համար կը դրուէ սլաք մը (պատկեր 2) :

Դարձեալ փոքր քար մը զետեղուած խոշոր քարի մը վրայ եւ այդ խոշոր քարին աջ կամ ձախ կողմը դրուած ուրիշ քար մը՝ կը նշանակէ թէ պէտք է դէպի աջ կամ ձախ դառնալ, այսինքն երթալ փոքր քարին ուղղութեամբ (պատկեր 3) :

Ճիւղերով ու ցիցերով ալ կարելի է երթալիք ճամբան ցոյց տալ :

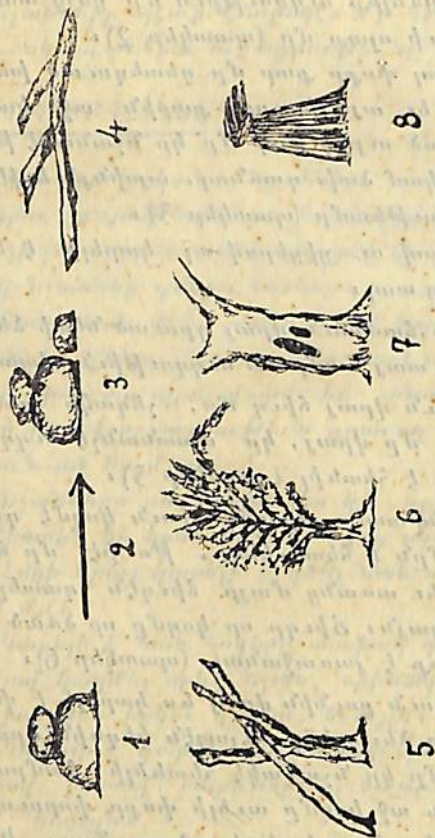
Այսպէս ճամբուն վրայ դրուած նետի ձևով ճիւղ մը ցոյց կու տայ ճամբուն ուղղութիւնը (պատկեր 4) :

Ճամբուն վրայ ճիւղ մը, շեղակի զետեղուած ուրիշ ճիւղի մը վրայ, կը մասնանշէ ուղղութիւնը սրուն պէտք է հետեւիլ (պատկեր 5) :

Ընդհանրապէս որսորդներուն կողմէ գործածական նշան մըն է հետեւեալը : Թուփէ մը ճիւղ մը կը կտորեն եւ ասանց մայր ճիւղէն դատելու վար կը կախն զայն : Ճիւղը որ կողմը որ ծուած է, այն կողմէն պէտք է յառաջանալ (պատկեր 6) :

Ծառերուն բունին վրայ եւս կարելի է փորագրելով նշաններ ձևացնել : Այսպէն կեղեկին վրայ իրաձև փորուածք մը կը նշանակէ հետեւիլ ճամբայ : Այդ փորուածքին աջ կողմը աւելի փոքր փորուած մը կը նշանակէ թէ պէտք է դէպի աջ դառնալ : Իսկ ձախ կողմը եթէ ըլլայ այդ փոքր ձեղքը՝ դէպի ձախ դառնալ պէտք է (պատկեր 7) :

Խոտերով ճամբայ ցոյց տալու համար գետնի

Ուղղութիւն ցոյց տուող նշաններ

վրայ գտնուած խտտերը իրարու քով բերելով խտրձ մը կը ձևացնենք առանց արմատիսիլ ընելու, յետոյ ապ խտրձին ծայրին մօտ ինքնիրմով կտայ մը կը ձևացնենք: Կապէն վեր գտնուող մասը զէպի որ կազմը որ ծոկնք՝ այն կազմն է հետեւելիք ճամբան (պատկեր 8):

Կարելի է նաև Մօստի այրուբէնով այսինքն կէտերով ու գիծերով, խմացնել հետեւելիք ուղին:

ՋՈՒՐ

Երեք գուգահեռական պիծեւ գիծեր առհասարակ ջուր կը նշանակեն (պատկեր 9):

Մէջը երեք գուգահեռական պիծեւ գծերով շրջանակ մը ջուրի գոյութիւն կը ծանուցանէ (պատ. 10):

Եթէ պիծեւ գծերուն ամէնէն վերինին աջ ծայրէն կամ ամէնէն վարինին ձախ ծայրէն երկարած է նեւ մը՝ կը նշանակէ թէ նեւին ուղղութեամբ մօտը ջուր կայ (պատկեր 11):

Իսկ եթէ վարի գծին աջ ծայրէն կամ վերինին ձախ ծայրէն երկարած է նեւը՝ կը նշանակէ թէ նեւին ուղղութեամբ հեռու տեղմը ջուր կայ (պատ. 12):

Իսկ շրջանակին երեք պիծեւ գծերուն ուղղակի կերպով դրուած նեւ մը կը նշանակէ քննուած և անփաստ բոլոր հաստատուած ջուր (պատկեր 13):

Շրջանակի մէջ մէջ խաչածեւ երկու գիծեր (պատ. 14), կամ առանց շրջանակի պիծեւ երեք գուգահեռական գիծերու վրայ խաչածեւ դրուած երկու նեւեր (պատկեր 15) կը նշանակեն թէ փաստակար է ջուրը:

12. Հեռու ջուր կայ

11. Մտղ ջուր կայ

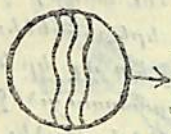
10. Ջուր կայ

14. 15 վշտակար ջուր

9. Ջուր

13. Խանութ ջուր

16. Ջուրը անցանելի է

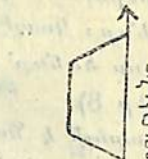
15. վշտակար ջուր

18. Նամակը Հինգ Բայլ Հեռուն է

17. Երեք Բայլ Հեռուն Նամակ կայ

19. 20. Բանակուտի ուշադրիչը

18. 20. Բանակուտի ուշադրիչը

Երեք զուգահեռական ալեծև գծեր շեղակի կարող քանի մը ուղիղ գիծեր ցոյց կու տան թէ ջուր մը անցանելի է (պատկեր 16):

ՆԱՄԱԿ

Քառանկիւն մը որուն մէկ կողմէն նեւ մը երկարած է՝ կը նշանակէ թէ նեւին ուղղութեամբ երեք քայլ հեռու նամակ մը պահուած է (պատ. 17):

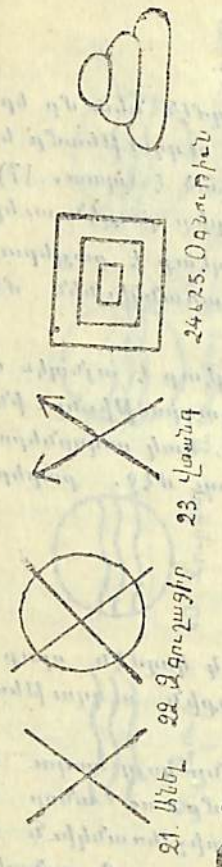
Նամակին հեռաւորութիւնը երեք քայլէն աւելի կամ նուազ ըլլալու պարագային պէտք է քայլերուն թիւը թուանշանով նշանակել քառանկիւնին մէջ (պատկեր 18):

Նամակ մը պահելու տան պէտք է այնպէս մը ընել որ հրաւիրէ օտարներուն ուշադրութիւնը, ինչպէս՝ հողին տակ, ծառի կոճղերու, ծակ սկիւրներու, կտրած շիշերու, պատի խոռոչներու մէջ, քարերու և երբևէ, եւ այլն:

ԲԱՆԿԱՏՈՒՆԵՂԻ

Տրասկզ մը՝ խարխախին մէկ կողմէն պար մը երկարած՝ կը նշանակէ թէ պարին ուղղութեամբ է բանակատեղին (պատկեր 19):

Բանակատեղիին ուղղութիւնը ցոյց տալու նամար կարելի է շինել եռանկիւն մը, ու անոր մէջ միւսեւոյն խարխախ կազմել ուրիշ եռանկիւն մը. խարխախին մէկ կողմէն երկարած պար մը բանակումին ուղղութիւնը ցոյց կու տայ (պատկեր 20):

21. Անել

22. Ձգուղացիր

23. Վտանգ

24 և 25. Օգնություն

26. Կտանգ

27. Հանքարտաթիւն

28. Վտանգ

29. Բարեբախտութիւն

30. Արտաշես

31. Կրակաստիճ

32. Սխառու

33. Կիրարկուած

34. Կտանգ

35. Լաւ է

36. Գեշ է

ՎՏԱՆԳ

Ստշածեւ զիրար կարող երկու զիծեր անել մը ցոյց կու տան (պատկեր 21):

Շրջանակ մը երկու խաչածեւ զիծերով կարուած կը նշանակէ թէ պէտք է զգուշանալ (պատկեր 22):

Ստշածեւ զիրար կարող երկու սլաքներ վտանգի նշան են (պատկեր 23):

Վտանգ կը նշանակեն նաեւ մէջ մէջի երեք շրջանակներ կամ երեք քառակուսիներ, իրարու վրայ զրուած երեք քարեր, եւ առհասարակ երեք նման առարկաներ (պատկեր 24 25 և 26):

Երեք իրարու զուգահեռական անկիւնածեւեր հանդարտութեան նշան են (պատկեր 27): Իսկ երկու զուգահեռական և մէկ հակառակ կողմ դարձած անկիւնածեւեր կը նշանակեն վտանգ (պատկեր 28):

Նստանկիւն մը մէջը սլաքի շրջանակ մը քաղաքին մէջ հրդեհ կայ (պատկեր 29):

ՀԵՏՔ ԸՆՆՉՆԱԼ ԵՒ ՀԵՏԵՒԻՒ

Հեռքերու միջև տարբերութիւններ.— Որովհետեւ հեռքերու քննութենէն կարելի է լայն ծանօթութիւններ ստանալ եւ հետեւութիւններ հանել, սկստուախ մը համար անհրաժեշտ է զանաւոր ճշգրիտ կերպով կարգալը, պէտք է ան մէկ ակնարկով կարենայ որոշել հեռքերու միջև գտնուող այն տարբերութիւնը որ յառաջ կու գայ, օրինակի համար, վազող եւ քայող մարդու մը սաքի նշաններէն, ձիու մը սաքի հեռքերէն համկնայ որ ան քայած, վազած, թէ կողմնակի կերպով վազած կամ քառամբայ արշաւած է. նոյնպէս պէտք է ճանչնայ այն տարբերութիւնը որ կայ առջևի եւ հետի սաքերուն միջև: Ոչ միայն տարբեր ձիերու հեռքերը իրարմէ կը տարբերին մեծ չափով, այլ նաև երբեմն նոյն ձիուն քով ալ կը նըշմարուին հեռքի տարբերութիւններ, մասնաւորաբար երբ անոնք սանձուած վիճակի մէջ յառաջացած են: Ուստի երբ հեռքերէն հետեւութիւններ հանելու խնդիր կայ, եզրակացութիւնը պէտք է հանուի այս հաւանական տարբերութիւնները նկատի առնելով:

Չիւր սաքերուն հեռքերը ընդհանրապէս զոյգ կը աեսնուին: Պէտք է յիշել սակայն որ առջևի նշանները ձիուն հետի սաքերուն նշաններն են: Նոյնպէս նկատի առնեալու է որ հետի սաքերուն հեռքերը աւելի պզտիկ են քան առջևիները:

Սկստուանները պէտք է միշտ ձիերս ամբակի

նշանները ուսումնասիրեն: Ամէն օր եւ ամէն տեղ կարելի է այս տեսակ հեռքերու հանդիպել սրտնք շատ չահեկան ուսումնասիրութիւն մը կը կայծմեն: Երբ ձին կը քայլէ, յառաջ եկած հեռքերը իրարմէ զտա ե հետու են, եւ երկու առջևի սաքերուն մէջ գտնուած հեռաւորութիւնը մօտաւորապէս 2/3 սաք է, այսինքն 75 սանթիմ: Երբ կը վազէ հեռքերէն մին միւսին կը հպի, եւ առջևի երկու սաքերուն տարբերութիւնը կը հասնի 4/3 սաքի կամ 135 սանթիմի: Քառամբակ արշաւած տակն հեռքերը աւելի շատ իրարմէ հեռու են, եւ առջևի սաքերուն տարբերութիւնը 10 սաքէն կամ 3 մէթրէն աւելի է:

Սկստուաք պէտք է ցոյց տայ ասոնք առանձինն, ուշադրութեամբ հետևի, գիտէ եւ չափէ ձիուն շարժումներն ու սաքերը:

Դիտելի կէտեր.— Երբ հեռքերու բնոյթը ճշտուած եւ ճանչցուած է, կը մնայ անոնց ցոյց տուած մանրամասնութիւնները իրար միացնելու դործը: Այս բանը ընելու համար ի միջի այլոց հետեւեալ կէտերը պէտք է նկատի առնել:

Ա. թէ բոլոր հեռքերը մէկ ուղղութեամբ կ'ընթանան:

Բ. թէ յառաջ եկած հեռքերէն կա՞յ նշան մը որ ցոյց տայ մարդոց կամ ձիերուն թիւը:

Գ. թէ հեռքերը բոլորովին նո՞ր են, եւ թէ բոլորն ալ երեւութապէս միեւնոյն ժամանակին կը պատկանին: (Եթէ նոր անձրեւած ըլլայ այս վիճակը կ'օգնէ հեռքերուն ժամանակը որոշելու, միտոլորտական եւ բեռոյթներ կան որոնք այս կարգի հեռքերը աւելի

հին էր ցուցնենք քան ինչ որ են: Այսպէս ա՛, արեւը, բ՛, անձրեւը, դ՛, ուժգին ցօղը, զ՛, չորցնոց հովը:)

Գ. Թէ ամբողջ խումբը շարժած է միօրինակ չափով մը:

Ե. Թէ ունէ անուաւոր փոխադրութիւններու հետքերը նշմարելի՞ են, եւ եթէ այո, մակերեսային են թէ խորունկ:

Զ. Թէ եզան ունէ նշմարելի հետք կա՞յ, բլլայ գլխաւոր ճամբուն վրայ սերկէ կրնայ անցած բլլայ բնանտառչերու կապուած, կամ բլլայ անցքերու մէկ կողմը սերկէ առաջնորդուած բլլայ:

Է. Թէ ունէ հանդատարան նշմարելի է ճամբուն մէկ կողմը, եւ եթէ այո՝ անոնց մօտաւոր հետքերուն բնոյթը:

Ը. Թէ խումբը հոն որքա՞ն տակն հանդիսա՝ աւած է: Այս վերջին ենթադրութեան եզրակացութիւնը կարելի է հանել անմիջական, չորջըր զանուոց մակերեսային այն վիճակէն, ուր ձիերը կրնան արածուած եւ հոս ու հոն թափառած բլլայ:

Թ. Թէ ունէ բանակումի տեղ նշմարելի՞ է, եւ եթէ այո՝ բանակումին բնոյթը եւ բանակատեղիին համար սրղեղրուած կազմութեան ձևը:

Ժ. Թէ կա՞յ ունէ ուտելիքի կամ ուրիշ նիւթերու հետքեր սրոնք մէկ կողմ ձգուած բլլան, կամ թէ կա՞ն տակուին մօտերը կոխու կամ ոչխարի ուտելիքներ սրոնք ենթադրել սխախ տան թէ խումբը բուսականաչափ ուտելիք ունի:

Հանուած հետեւութիւններ. — Երբ սկսուար

այս ենթադրութիւններուն պատասխանները գտնէ՝ պէտք է գտնոնք նօթագրէ եւ ապա միացնելով իրար՝ ջանայ իր առջեւ դանուած իրողութիւններէն պատմութիւն մը հանել: Ատիկա ընելէ վերջ, ան պէտք է փնտէ եւ գտնէ աւելի եւ նշաններ եւ ապացոյցներ սրոնք կամ իր հետեւութիւնները սխախ զօրացնեն եւ կամ գտնոնք սխախ ժխտեն:

Եթէ հետք մը կորսուի. — Եթէ սկսուած մը

հետք մը կորսնցնէ, պէտք է իր շուրջը՝ զետեւը տկնարկ մը նկատէ որ թերեւ իրեն զազափար մը եւ միջոց մը ցոյց տայ իր հետեւելիք ուղղութիւնը սրտելու համար: Եթէ հետքը կ'առաջնորդէ դէպի հասանք ունեցող գետ մը, պէտք չէ անպատճառ փորձուի գետը մտնել եւ միւս կողմէն դուրս կլկլ. որովհետեւ շատ հաւանական է որ այն անձը սրուն հետքերը գտնել կ'աշխատինք, գետը մտած բլլայ պարզապէս իր հետքերը ճամկելու համար եւ միւս հենոյն եղերքէն քիչ մը վերի կամ վարի կողմէն կրկին դուրս ելած բլլայ:

Զօրացուցիչ ճշմարտութիւններ. — Զիտ կամ

արջառի հետքերուն հետեւած անտնիստ, անոնց թուած ազրը ոչ միայն իր դիրքովը սխախ օդնէ անոնց դնացքին ուղղութիւնը սրտելու, այլ նաև արտաքին կրեւոյթովը, կենդանիներուն անցնելէն ի վեր սահած ժամանակին մասին շատ մը ենթադրութիւններ ընել սխախ տայ, գատելով այն ազդեցութիւնները սրոնք յառաջ կու գան արեւին, անձրեւին, հովին, կամ միջամտներուն ներգործութենէն:

Տեսական վարժութիւններու անհրաժեշտութիւնը. —

Հետք գտնելու իրենց կարողութիւնը զարգացնելու համար, ամէն մէկ սկսուած պէտք է միջոտակիներ եւ պատահութիւններ ստեղծէ զանազան գետններու վրայ հետքերու եւ ի հարկին այդ եզրակացութիւնները կարենայ ձգելու համար: Գ. Ը.

ԱՄՆԱԿԱՆ ԳՆԱԿՆԵՐ

Շատ անգամներ ստիպողաբար պէտք կ'ըլլայ հեռաւորութիւն մը կարելի եղածին չափ կարճ ժամանակամիջոցի մէջ կարելի, առ այդ շատերը խոհեմութիւն կը նկատեն իրենց սյգներու բաւած չափովը վազել վայրկեան մը առաջ հասնելու համար, բայց յաճախ անգլուսն արտասովոր հեռաւորութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ արդպիսիները կէս ճամբան շնչառութեան խանգարում կամ սրտի բարախաւմ ունենան ու իրենց նորատակին չհասնին:

Չափաւոր ու սխառեմաթիւք շարժում մը պէտք է չափաւորելու համար յոգնութիւնը ու սրտի բարախաւմը:

Երեսուն քայլ քարկ ու երեսուն քայլ վազել, 15 վայրկեանէն 2 քիլոմէթր կարելու չափով:

Երկարատեւ փորձերէ յետոյ, արդարեւ քարկու ու վազելու միօրինակութիւնը կ'ազդանովուի, ու ինքնին սովորութիւն կը դառնայ սկառասկան դնացքը, որով կարելի է ժամերով ընթանայ առանց անսովոր յոգնութիւն զգալու, միայն թէ վազելու տակն ուշադրութիւն ընել տաքի մասներուն վրայ միայն կոխելու, բերանը դոց պահելու, ու ձեռքերուն բռունցքը, սեղմուած վիճակի մէջ ծիծերու բարձրութեամբ համաչափ ճօճելու:

Սկառասկան գնացքով, սկառաւոր արագ ու վստահ կը հասնի նպատակին միեւնոյն տակն չափած կ'ըլլայ կորած հեռաւորութիւնը:

Ք Ի Մ Ի Խ Ա Ղ Ը

Սկառաւոր անուշադիր ու մտացիր չէ՜ գիտելու կարողութիւնը իր մէջ այն աստիճան զորացիր է որ զինք չըջապատող իրերուն մանրամասնութիւնն իսկ իր ուշադրութենէն չեն վրիպիր: Որովհետեւ իր ամենասիրելի ժամանցներէն եղած է Քիմի խաղը. եւ յաճախակի խաղցուած այս խաղը ազգած է իր առօրեայ կեանքին վրայ որպէսզի ան կոյրի պէս չնստի ու քնացողի մը պէս չքայլէ:

Աճա թէ ի՞նչ է Քիմի խաղը: Սկառաներուն կմ ներկայացուի սեղանի մը վրայ խոռոնիխուռն դրուած զանազան առարկաներ, կամ կտաւորուած սենեակ մը. սկառաները արուած ժամանակամիջոցին մէջ ներկայացուած իրերը կամ սենեակը զիտելէ յետոյ զրի պիտի առնեն զանոնք, ամէնէն շատ զրոյր կը շահի առաջնութիւնը, հաւատար թիւերով գրած եզրդներու մէջ կը շահի այն որ աւելի մանրամասնութիւն տուած է իր զիտած առարկաներուն թիւին կամ գոյնին մտտին:

Ուշիմ խաղացողը կ'աշխատի նայի եւ առաջ իր մտքին մէջ տպաւորել անկարեւոր իրերը. դմելին, կայլինը, սուլիչը, աչքի զարնող են, բայց ստատփի կտոր մը, ընկոյզի կեղեւ մը, կամ լուցկի մը կրնան յիշողութենէ վրիպել:

Երկրորդ աստիճանի սկառաւ մը ներկայացուած 24 առարկաներուն երեք չորրորդը անսխալ պէտք է գրի առնէ զանոնք միմիայն մէկ վայրկեան զիտելէ յետոյ:

ՆՇԱՆՆԵՐ

ՄՈՒՆՈՎ, ՆՇԱՆՆԵՐ

Դանդաղօրէն իրարու յաջորդող երեք մեծ մուխեր կը նշանակեն «չարունակեցէք»:

Չրնդհատուող մուխի սխեն մը կը նշանակէ «կեցէք»:

Յաջորդական սղօտիկ եւ մեծ մուխեր՝ «գտանդ»:

Մուխ յատաջ բերելու համար՝ թըջուած ծածկոյթ մը՝ ծածկեցէք կրակին վրայ, յետոյ վերցուցէք մուխը հանելու համար ու նորէն ծածկեցէք կրակին վրայ: Մուխը աւելի կամ նուազ մեծ սխի բլայ նախելով թէ սրքան ստեն կը վերցնէք կրակին վրայէն: Կարճ մուխի մը համար՝ վերցուցէք ծածկոցը հաշուելով «մէկ, երկուք»: Յետոյ դարձեալ գետեղեցէք հաշուելով մինչև ութը, յետոյ կրկին վերցուցէք հաշուելով երկու, եւ այսպէս չարս նամարար:

Երկար մուխի մը համար՝ ծածկոցը վերցուցէք վեց բաղէ:

ԲՈՅՈՎ, ՆՇԱՆՆԵՐ

Կարճ կամ երկար բոցով նշանները այն միևնոյն խմատը ունին ինչ որ մուխերը: Կ'ակ վառեցէք փայտով եւ չոր մաշտաով՝ այնպէս որ բոցը սրքան կարելի է փայլի:

Երկու սխառաներ ծածկոյթ մը կը բռնեն կրակին ստջեւ աչիսինքն կրակին եւ հաղարդակելի ուղուած անձերուն միջև, այնպէս մը որ ասոնք բոցը տեսնեն

ուղուած ստեն միայն: Ենամկոցը սկտք է քաշել հաշուելով երկու վայրկեան՝ կարճ բոցերու համար, վեց՝ երկար բոցերու համար, եւ երկու բոցերուն միջև կրակը ծածկելով չարս համբերու չափ:

ՉԵՌՔՈՎ, ՆՇԱՆՆԵՐ

Առաջնորդները կրնան նշան ընել իրենց ձեռքով սլ:

Չեռքը բազմիցս աջ ու ձախ շարժել կը նշանակէ «ոչ»:

Չեռքը ձգտած վիճակի մէջ բարձրացնել եւ կամայ մը աջ ու ձախ շարժել կը նշանակէ «աւելի հետուն» «ցրտեցէք»:

Բարձրացնել ձեռքը եւ շարժել արագօրէն, կը նշանակէ «վերագարձէք», «հոս եկէք»:

Չեռքը կէտի մը ուղղուած՝ կը նշանակէ «հոն գացէք»:

Բազմիցս արագօրէն բռնալ կամ գոցել ձեռքը՝ կը նշանակէ «վազեցէք»:

Չեռքը գլխուն վրայ ուղիւ ընտուած կը նշանակէ «կեցէք»:

ԴՐՕՇՈՎ, ՆՇԱՆՆԵՐ

Դրօշը շարժել հորիզոնական կերպով կը նշանակէ «ոչ»:

Չեռքը ձգտած վիճակի մէջ դրօշը բարձրացնել եւ կամայ մը աջ ու ձախ շարժել կը նշանակէ «աւելի հետուն», «ցրտեցէք»:

Բարձրացնել զբոջը եւ շարժել արագօրէն՝ կը նշանակէ «վերադարձէք», «հաս եկէք»:

Գրօջը կէտի մը սեղիւն՝ կը նշանակէ, «հոն գացէք»:

Գրօջը բազմիցս արագօրէն շարժել վերէն դէպի վար՝ կը նշանակէ «վազեցէք»:

Գրօջը գլխուն վրայ սեղիւն թռնուած կը նշանակէ «կեցէք»:

ԳՕԻԱԶԱՆՈՎ, ՆՇԱՆՆԵՐ

Հետախուզութեան զրկուած սխառտ մը՝ որ տեսանելի է իր խմբակէն, իր գաւազանով հետեւեալ նշանները կ'ընէ խմբակին.—

Գաւազանը երկու ձեռքով հորիզոնական բլուսուած գլխէն վեր՝ կը նշանակէ «քանի մը թշնամիներ կը տեսնուին»:

Նոյն ձեռք բայց գաւազանը մեղմովին բարձրացնելով եւ իջեցնելով «հետուն կը նշմարուին շատ մը թշնամիներ»:

Նոյն ձեռք բայց արագ՝ «չստ մը թշնամիներ կան մօտը»:

Գաւազանը սեղիւնայեաց կերպով թռնուած գլխէն վեր՝ «ոչ մէկ թշնամի կը նշմարուի»:

ՍՈՒՎԵՂՈՎ, ՆՇԱՆՆԵՐ

Երկար սուլում մը կը նշանակէ «ուշադրութիւն», «լուսթիւն», կարճ սուլում մը կը նշանակէ «պատրաստ»:

Յաջորդական երկար և դանդաղ սուլումներ

«մեկնեցէք», «յառաջացէք», «տարածուեցէք»:

Յաջորդական կարճ եւ արագ սուլումներ՝ «հաւաքուեցէք», «ի շար»:

Փոփոխ ի փոփո կարճ եւ երկար սուլումներ՝ «վրտանդ», «զգուշութիւն»:

Երեք կարճ եւ յետոյ մէկ երկար սուլումով խմբակեալ առաջնորդները կը կանչէ:

Մէկ կարճ, մէկ երկար, յետոյ զարձեալ մէկ կարճ սուլումներ կը նշանակեն «քայլ ստաջ, օ՛ն»:

Մէկ երկար եւ մէկ կարճ սուլումներ կը նշանակեն «խմւմբ, կայց»:

Թմբուկի չզօյցութեան սուլիչով կարկի է տայ նաև հետեւեալ նշանները.—

Մէկ երկար եւ երեք կարճ սուլումներ կը նշանակեն զարթնում:

Մէկ երկար եւ երեք կարճ, յետոյ զարձեալ մէկ երկար և երեք կարճ սուլումներ կը նշանակեն «մտեք վրաններու տակ, քունի պատրաստութիւն»:

Երեք անդամ յաջորդաբար մէկ երկար եւ երեք կարճ սուլումներ կը նշանակեն «լրջսերը մարկեցէք»:

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԳՐԱՐՄԱՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՒՆԸ

1. Ինչ որ ալ պատահի, պէտք է մնալ խորովին հանդարտ: Այդպէս է որ կը հանդարտի վերաւորեալը և — ինչ որ նոյնպէս անհրաժեշտ է — զայն շրջապատողները:

2. Վերաւորեալը պէտք է փոխադրել յարմար և զանգանուած տեղ մը և անօգուտ մարդիկը անկէ հեռի պէտք է պահել:

3. Վերքի քննութիւնը կը կատարուի հանդարտօրէն ու հնրաւոր չափով զգուշութեամբ: Աւելի շատ պէտք է քննել աչքերով քան ձեռքերով:

4. Կանչեցէք բժիշկը, անոր հաղորդելով կարծիք խառնակ կերպով ձեր դիտողութիւնները: Խուսափեցէք վերքի բնութեան մասին ենթադրութիւն րնելէ, որոնք կրնան բժիշկը սխալանքի տառջնորդել:

5. Յաճախ ձակասագրական վայրկեանն է այն մամանակը, որ կ'անցնի արկածի պատահումէն մինև և բժիշկին հասնիլը աւելի յաճախ շատ խնամքն է: Երբ անհարկ կը դառնայ քան խնամքը: Ընդհանրապէս ինչ որ լաւագոյն է կատարել այն է, որ ուրիշները արդիւրեւին արկածեալին հանդիտար վրդովելէ: Ատկէ է որ ա. աջ կու գայ կտրեօրութիւնը հանդարտ և պազարիւն մնալուն:

ԲԱԶԿԵՐԱԿ ԼԱՄՐԵԼ

Բազուկէն անցնող զլխաւոր շնչերակին թաղկերակ կ'ըսենք: Եթէ կ'ուզենք հասկնալ թէ սիրտը կը գործէ՞ թէ ոչ, փոխանակ սիրտը քննելու կը քննենք շնչերակներէն մին, օրինակի համար թաղկերակը, որովհետև անոր քննութիւնը աւելի դիւրին է: Եթէ մարդու մը մեռած ըլլալը կը կասկածիք, անմիջապէս թաղկերակը քննեցէք, եթէ չի զարնի՝ մեռած է, եթէ շատ թեթեւ կը զարնէ՝ մահամերձ է, եթէ շատ արագ կը զարնէ՝ հիւանդ, մեծ տաքութեան մէջ է, թաղկերակը ս'ըքան որ արագ զարնէ՝ տաքութիւնն ալ ա'յնքան շատ կ'ըլլայ: Առողջ մարդու մը թաղկերակը մէկ վայրկեանի մէջ 70 անգամ կը զարնէ իսկ սղոցը 80 անգամ: Փորձ հիւանդապահներն ու բժիշկները հիւանդի մը թաղկերակը քննելով անմիջապէս կը հասկնան անոր տաքութեան աստիճանը:

Շատեր շուտ մը թաղկերակը չեն կրնար, գտնել ստիկա գտնելը շատ դիւրին է. բխամատին ուղղութեամբ ուղիղ գիծ մը քաշեցէք և բխամատին ծայրէն 10—15 սանթիմէթը վար, այս գծին վրայ մտակերնիկ զրէք թաղկերակին ճիշտ տեղը գտած էք:

ԱՐԻՒՆԱՀՈՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԳԱԳՐԵՅՆԵԼ

Երբոր մէկ տեղերնիկ թեթեւ մը կտրել վերջ տրիւնը շարունակէ գալ, պէտք է մաքուր բամպակի կամ լաթի կտորով մը վերքին վրայ ճնշում մը ընել և վերջն ալ վերքը կտպել:

Բայց եթէ արիւնը աստատօրէն հոսի՝ երկու կէտ

կայ ուշադրութեան առնելիք. Ա. երբ արիւնը կամ
մայ կամայ դուրս կ'ելլէ և դոյ կարմիր դոյն մը
ունի. Բ. երբ արիւնը կը ժայթքէ և բացկարմիր դոյն
մը ունի:

Առաջին պարագային մէջ, դուրս եկած արիւնը
պատտ արիւն է. սերմնն երակ մըն է որ արիւնը
գէպի սիրտը կը տանի. երակի մը արիւնը դադրեցնելու
համար պէտք է դոյն վերակապով մը սեղմել
կարուած անոգէն աւելի վար կէտէ մը, օրինակի համար
եթէ արմուկին տակի երակը կարուի, պէտք է ար-
մուկէն աւելի վար անոգէ մը վերակապով սեղմել:

Երկրորդ պարագային մէջ դուրս ելած արիւնը
մաքուր արիւն է, սերմնն չնչերակ մըն է որ կարուած
է, արգէն արեան ուժգին կերպով դուրս ժայթքելն
պ աչդ կ'ապացուցանէ: Կարուած չնչերակի մը ար-
իւնը դադրեցնելու համար, կարուած մատէն աւելի
վեր աշտինքն սիրտին աւելի մօտ մէկ կէտէն վերա-
կապով մը սեղմելու է, օրինակի եթէ արմուկին տակի
չնչերակը կարի՝ թաղուելն վերակապով սեղ-
մելու է: Երրորդայ տեսակ արկածի մը այն
տեսակ անոց մը պատահիք, որ հետերնիդ վերա-
կապ չունենաք, գրպանի թաշկինակնիդ, վաղկապնիդ
և կամ շապիկնուդ թեւը նոյն դերը կրնան կատարել:

Երակները մօրթին մօտ կը գտնուին. անոնք
մօրթին վրայէն կապոյտ դիմերու ձևով կը տեսնուին. այ
խի չնչերակները մօրթին խորը կը գտնուին: Բայ
կան տեղեր, ուր չնչերակները մօրթին շատ մօտը կը
գտնուին, օրինակ՝ դաստակին տակը, թաղկերակին
տակը, արմուկին տակը, ծունկին տակը, կրունկէն
քիչ մը վեր և կրունկին երկու կողմերը, վիզին, եր-
կու կողմերը, յօնքերուն վրայ և ծայրի կողմերը:

Ընդհանրապէս այս չնչերակներն են որ կը կարին
մօրթին մօտ գտնուելուն պատճառաւ: Եթէ
թաղուելին կամ սրունքին չնչերակներէն մին
կայ ուի, արիւնը շատ ուժգին դուրս կը ժայթքէ.
այնպէս որ չնչերակին վերի կողմէն պարզապէս
վերակապով մը սեղմելը բուսական չըլլար:
Այս տեսակ պարագաներու մէջ բժիշկները քառուչու-
կապեր կը գործածեն, որ լաթէն շատ աւելի ուժգին
կերպով կը սեղմէ չնչերակը: Բայց եթէ այն տեսակ
անոց մը գտնուիք որ այս տեսակ քառուչուէ կապ մը
գտնելը անկարելի ըլլայ, սերիչ շատ պարզ միջոցով
մը կրնաք չնչերակը ուժգին մը սեղմել: Կարուած
մատէն քիչ մը վեր գտնուած չնչերակին վրայ կարծր
մարմին մը կը դնէք, օրինակ խից մը, քարի կտոր
մը, մետաղէ գրամ մը, և վրայէն թաշկինակնիդ
բաւ մը կը կապէք. ծայրը հանդուց մը ձևացնելով այս
թանդոյցին մէջէն կ'անցնէք ժոքրիկ գաւազանիկ մը,
որ վրայ գարձնելով թաշկինակը բաւ մը կը սեղմէք.
Ինտոյ գաւազանիկին մէկ ծայրէն չուան մը կապելով
թաղուելին վրայ կը հաստատէք որպէսզի կապը չբակ-
ւի ու չթուլնայ: Բայց այս սեղմումը երկար ժամա-
նակ պէտք չէ տես, որովհետեւ արիւնը ազատօրէն
չկրնայով սեղմուած մօտին մէջ շրջան ընել, շատ
քիչ վտանգներ յատաճ կու գան, օրինակ՝ աչդ մասը
կրնայ փտախափ ենթարկուի:

Աւրինն, այս տեսակ արկած մը պատահած մի-
ջոցին, արիւնը դադրեցնելու համար պէտք եղած մի-
ջոցները գործադրելով հանդերձ անմիջապէս բժիշկին
լուր տայու է: Եթէ բժիշկը կէս ժամէն աւելի ուշա-
նայ, կապը կամայ կամայ թուլցնելու է:

Եթէ վզին չնչերակը կարուի, դոյն սեղմելու
համար պէտք պիտի ըլլայ վիզը ուժով մը սեղմել:

ինչ որ անկարելի է: Այս պարագային, շնչերակին կարուած տեղը բթամատովնից լաւ մը ձնչեցէք, մինչեւ որ բմիչկը հասնի: Կրնաք նոյնպէս կարուած տեղէն քիչ մը վեր կարծր մարմին մը դնելով, վիզը կապել, բայց չէք կրնար ուժով սեղմել:

ՎԷՐՔ ՄԸ ԳՍՐՄԱՆԵԼ

Մեր մարմինին մէկ մասը երբոր արկածի մը ենթարկուի՝ օրինակ կտրի, կտորի կամ այրի, եւ մտքը ձեզքուի, վէրք մը կը բացուի: Երբոր վէրքը չգարմաննք ու իր վիճակին մէջ ձգենք, երթալով կը մե՛նայ ու կը գէշնայ, եւ այնքան վատնգասը կը դառնայ որ ամբողջ մարմինը կը թունաւորէ եւ մահուան պատճառ կ'ըլլայ:

Սկսուածի մը պարտականութիւնն է անմիջապէս օգնութեան հասնիլ վերաւորեալի մը կամ արկածեալի մը: Ուրեմն անոր համար անհրաժեշտ է գիտնալ թէ վէրքի մը ի՞նչ նախնական գարմանն կը բնկուէ եւ մինչեւ որ բմիչկ մը հասնի:

Վէրք մը գարմաննը շատերուն համար զիւրին բան մը կ'երեւայ. բայց սն կարծուածին չափ զիւրին չէ, մեծ ուշադրութիւն եւ կատարեալ մաքրութիւն անհրաժեշտ է: Պրտիկ անզգուշութիւն մը պատճառ կ'ըլլայ վէրքին գէշանալուն:

Վերադարձանումի մէջ ամէնէն աւելի ուշադրութիւն բնկիլ կէտը մաքրութիւնն է: Վէրք մը գարմաննի տուջ պէտք է ձեռքերը օճառով լաւ մը լուայ, եղունգները մաքրել, եւ վերջն ալ ձեռքերը հականիտիչ հեղուկի մը մէջ խոթել, օրինակ՝ սիւպլի-

մէի լուծաջուրի մէջ: Ձեռքերը որչափ ալ մաքուր ըլլան, պէտք չէ ընտել վէրքին զպցնել: Վերադարձանումի նիւթերը, ամանները եւ գործիքներն ալ պէտք է կատարկապէս մաքուր ըլլան: Մաքրութեան ինչո՞ւ աչքան ուշադրութիւն պէտք է ընէք, դիտէք, որովհետեւ օդին մէջ, ինչպէս նաեւ բոյր սաւրկաւորեալ վրայ աչքով չտեսնուելիք շատ փոքր կենդանիներ կան, սրանց միքրտոյ կ'ըսենք, ինչ որ վէրքին մէջ մտնեն, զայն կ'ազատեն ու լուծուելուն արգելք կ'ըլլան:

Գլխաւոր հականիտիչ զեզերն են՝

Աւրօլ, օզզիմէն, ասիա պրիք, սիւպլիմէ, բերմանկանաթ ար փոթաս:

Ձեռքերը հականիտելու համար զանոնք լաւ մը լուայէ վերջ, սիւպլիմէի լուծաջուրի մէջ խոթելու է այս լուծաջուրը պատրաստելու համար, յախճապակիէ (մետաղէ պէտք չէ ըլլայ) ամանի մը մէջ մէկ քիլոյի չափ մաքուր ջուր կը լեցնէք եւ մէջն ալ մէկ կրամ սիւպլիմէ կը նետէք: Սիւպլիմէն չզանուած մամանակ, ձեռքերը լաւ մը լուայէ վերջ զանոնք ալքօլով ալ թրջելը բաւական է: Գործիքները հականիտելու համար երկու շատ պարզ միջոց կայ. Ա. գործիքները պնակի մը մէջ կը դնէք, վրան քիչ մը ալքօլ կը լեցնէք եւ ալքօլը կը բռնկցնէք, ալքօլը այրելով գործիքները կը սաքցնէ եւ վրայի միքրտոյները կը սպաննէ. Բ. գործիքները ջուրով լեցուն ամանի մը մէջ դնելով ջուրը կ'ետացնէք. ետացա՛յ ջուրը միքրտոյները լաւ մը կը սպաննէ:

Վէրքին վրայ զրուելիք նիւթերն ալ մաքուր եւ

հակահետևած պէտք է ըլլան: Այս նիւթերը ընդհանրապէս հակահետևած ու զոց փա՛րթիթներու մէջ կ'ըլլան, վերադարձանուծի ժամանակ միայն մաքուր ձեռքերով կը բանանք ու վէրքին վրայ կը դնենք:

Վերադարձանուծը բնաւ ասանց գործիքի պէտք չէ ընել: Վերադարձանուծի համար հեռուող գործիքները անհրաժեշտ են:—

Ունելի վերադարձանուծի նիւթերը բանելու համար, պզտիկ միրասի մը ձեռք ունի, վարի ծայրերը քիչ մը լայն են:

Միրաս մը, վերադարձանուծի նիւթերը կտրելու համար:

Անգլիական գնդակներ որոնց պէտք կ'ըլլայ վերակապերը բանել տալու համար:

Անհրաժեշտ են նաև գործիքները եռացնելու համար աման մը:

Վէրքերու վրայ գրուելիք նիւթերն են,—

Կապը, որ բարակ լաթ մըն է (թիւլպէնա)

Բամպակը

Բարակ մուշամպայի կտոր մը, եւ կամ ջուրը չանցնող թափթաջի կտոր մը:

Չանողան երկայնութեամբ ու լայնքով վերակապեր, վէրքերը կապելու համար:

Երբոր վէրքին վրայ օտար փոքր մարմիններ գտնուին, պէտք է աշխատիք որ վէրքը լուացած միջոցնից անոնք դուրս ելլեն ջուրին ճնշումով: Երբոր աչպէսով դուրս չեկնեն՝ մաքուր կազով մը կրնաք դուրս հանել զանոնք ասանց վէրքին վրայ փոքրիկ ճնշում մը իսկ բնելու: Երբոր աւելի մեծ մարմիններ

գտնուին, օրինակ՝ հագուստի կտորներ կամ՝ ոսկորի կտորներ, որոնք վէրքէն դուրս ցցուած ըլլան, այն ատեն կրնաք այս մարմինները մատներով եւ կամ սենեկով դուրս քաշել, ասանց սակայն վէրքին զգուրու:

Բայց երբ կը տեսնէք թէ՛ խորունկ վէրք է ելանընդհատ արիւն կը հասի, այն ատեն ձեռքերնից կաշի թանձր ու մաքուր կտորներ սանելով ճնշելու էք վէրքին այն մասը ուրիշ արիւնք կը հասի եւ ձեռքի կազովնից՝ կամաց կամաց վէրքին պարսպութիւնը լեցնելու էք եւ վրան բամպակի թանձր խաւ մը դնելով սեծով մը կապելու էք արիւնահոսութիւնը դադրեցնելու համար:

Երբոր վէրք մը տեսնէք՝ ուշադրութիւն ընելիք աստիճին բաներնից պէտք է ըլլայ թէ՛ ազոտով վէրք մըն է: Երբոր վէրքին մէջ բնաւ ազոտութեան հետք մը չըլլայ, կ'ըսենք թէ՛ մաքուր վէրք մըն է, իսկ եթէ վէրքին մէջ ազոտութիւն, ինչպէս նաև դեղինկէկ հեղուկ մը գտնուի, կ'ըսենք թէ վէրքը ազոտ է, վէրքին մէջի դեղինկէկ հեղուկին թարախ կ'ըսեն:

Վէրքին մէջի միքրոսպները սպաննելու համար պէտք է զայն լուայ հակահետիչ դեղերով: Ազոտով վէրքերու համար լուազոյն հակահետիչ դեղերը ալ՝ քօյն ու օքսիմէնն են: Վէրքը ասանցմով լուայէ վերջ չոր կազով մը չորցնելու է, որպէսզի վէրքին վրայ թարախ չմնայ, վրան վէրքէն քիչ մը մեծ կտոր մը կազ դնելու է, անոր վրայ ալ բամպակի կտոր մը եւ այս ամբողջը վերակապով մը կապելու է:

Շատ անգամ վերակապ չգտնուած տեղ մը մեծ թաշկինակ մըն ալ անոր դերը կրնայ կատարել: Այլ թաշկինակը իր վրայ ծալլելով եռանկիւն ձև մը առնելուն պատճառաւ, այս վերակապին եռանկիւն կ'ըսենք:

Վերք մը կապելը գիրքի մէջ կարգալով կարելի չէ սորվիլ, այլ պէտք է կապելու փորձեր ընել, սովորելու համար: Հոս պատկերներով ցոյց կու տանք մարմնոյն զանազան մասերը վերակապելու ձևերը:

Վերակապ փակթիւնը համար վերակապին մէկ ծայրը մէկ քանի անգամ իր վրայ ծալլելու է, որպէսզի կարծր առանցք մը ունենանք. վերջը այս առանցքը աջ ձեռքին բխամատոյն ու մասնեմատովը բռնելու է, չփակթիւնած մասը կ'անցնի ձախ ձեռքին բխամատին եւ ցուցամատին մէջտեղէն. ձախ ձեռքին միւս մասները վերակապին առանցքին կրթնած ըլլալով վերակապին ստրագջութիւնը կը շարժի ձախէն աջ, ընկերակցութեամբը աջ ձեռքին բխամատին ու միջնամատին:

Վերք մը կապած ժամանակնից հետեւեալ կանոնները պէտք է աչքի առջև ունենայ. —

Ա. Պէտք է որ վերակապը մօրթին վրայ փակածի պէս ըլլայ, և ոչ թէ ծալք ծալք:

Բ. Վերակապը շատ սեղմելու չէ, որպէսզի չընկերակները շատ չսեղմուին և արիւնը աղատօրէն չըջան ընէ. այլ ուշադրութիւն ընելու է որ, վերակապը չարաւոր ու հաւասար ճնշում մը ունենայ:

Գ. Միշտ վարի կողմէն սկսելու է կապել եւ վերի կողմէն վերջացնել: Վերակապը վերքէն բաւական

մը վարէն սկսելու է, և վերքին բաւական մը վերը վերջացնելու է:

Վերակապ մը քակելու ժամանակ պէտք չէ բնականով քաշել, եթէ վերակապը փակած ըլլայ, պէտք է նախ գոյն կակուզցնել զայջ ջուրով թրջելով:

Մտքուր վերքերու համար թէնթիւն տ'իօտը լաւագոյն դեղն է, շուտ մը վերքը կը դոցէ: Բայց սպտոտ վերքերու նախապէս քակը բաւ չէ, սրովհետեւ զանոնք շուտ մը դոցելով, թաքալը վերքին մէջ կը ձգէ, ինչ որ վերքին զարձեալ բացուելուն պատճառ կ'ըլլայ:

ԱՅՐՈՒԱԾՔ ՄԸ ԴԱՐՄԱՆԵՆ

Երբոր մարմնիւց մէկ մասը այրի, պէտք է կարելի եղածին չափ շուտ, այրած մասը օդի ազդեցութենէն ազտել, որովհետեւ օդը ցուր կ'աւելցնէ և ծանր հետեւանքներու պատճառ կ'ըլլայ:

Մակերեսային եւ թեթեւ այրուածքներու վրայ քակելու է կրիսէոլին կամ վազէլին, օդէն պաշտպանելու համար: Այս տեսակ այրուածքները մօրթին վրայ միայն կարժրութիւն մը կը ձգեն:

Երբոր այրուածքը աւելի լուրջ ըլլայ, մօրթը կը ջրօտի, խոկ եթէ այրուածքը ալ աւելի շատ ըլլայ, ոչ միայն մօրթը կ'այրէ, այլ մինչև սկորին կ'երթայ և փտախօի պատճառ կ'ըլլայ:

Այս տեսակ ծանր այրուածքներու ատեն երբոր

Վերակապի Հանգուց

Գլխու վերակապ

Նստի վերակապ

Չեւքի վերակապ

Նրժուկի վերակապ

Մատի վերակապ

Բազուկի կապ

Ոտքի վերակապ

Արունքի վերակապ

հազուստը մորթին փակած ըլլայ, պէտք չէ ճիգ ընել հազուստը հանելու. փակած մասին չորս կողմէն կտրելու է: Այս տեսակ պարսպայի մը արկածկալին ցաւերը մեղմացնելու համար, իւզոտած բամպակ այրուած մասին վրայ դնելու է և թիթեօրէն կապելու է:

Վ ի Ր Ա Կ Ա Պ

Վէրքի մը լաւ կապուիլը, անոր արագ դարմանումին շատ կը նպաստէ, որովհետեւ եթէ ան լաւ կապուած չըլլայ, կը բացուի ու դուրսէն անոր մէջ ազոտաութիւն մտնելով կը գէշանայ:

Վէրքերը կը կապենք նեղ ու երկայն լաթերով սրանց վերակապ կ'ըսենք: Վերակապին լայնքն ու երկայնութիւնը վէրքին մեծութեանը ու տեղին համեմատ կը փոխուի: Այսպէս մասի մը վէրքը փաթտելու համար կը բաւէ 3 սանթիմէթր լայնքով ու 50 սանթիմէթր երկայնութեամբ վերակապ մը, մինչդեռ կուրծքին վրայ դրանուած վէրք մը կապելու համար պէտք կայ 7էն 9 սանթիմէթր լայնքով և 4էն 5 մէթր երկայնութեամբ վերակապի մը: Նոյնպէս սրունքներուն վէրքը կապելու համար պէտք կայ 5 սանթիմէթր լայնքով ու 3էն 3½ մէթր երկայնութեամբ վերակապի մը, մինչդեռ բազուկին համար 3 սանթիմէթր լայնքով և 1,20էն 1,60 երկայնութեամբ վերակապի մը:

Վերակապ մը առաջուրնէ իր վրայ փաթթուած պէտք է ըլլայ:

ԱՐԿԱՅԵԱԼ ՄԸ ՓՈԽԱԳՐԵԼ

Հիւանդ մը կամ վիրաւորեալ մը փոխադրելը կարծուածին չափ զիւրին չէ, լաւ վարժութիւնն եւ մեծ ուշադրութիւնն պէտք է: Հիւանդի մը համար փոխադրութիւնը այնքան մեծ անհանգստութիւն չի պատճառեր, թաց վիրաւորեալի մը համար փոքր շարժումները մեծ ցաւերու պատճառ կ'ըլլան: Երբեմն նոյնիսկ վիրաւորեալ մը փոխադրելը վստանգուար կրնայ ըլլալ. եթէ մէկը զրուիէն կամ փորէն վիրաւորուած է՝ վիրադարձանուածի նախնական դարձմաները ընելով բժիշկին պէտք է սպասէք, եւ անոր հրամանէն վերջը վիրաւորեալը պէտք է փոխադրէք: Եթէ վէրքը սրտին կողմը կը գտնուի, վիրաւորեալը աջ կողմին վրայ պառկեցնելու է:

Շատ մը արկածներու ժամանակ, հարկ կ'ըլլայ արկածեալները անմիջապէս փոխադրել, կամ արկածեալը աշխարհի տեղ մը կը գտնուի որ, փոխադրել անհրաժեշտ կ'ըլլայ, որով սկստուտներու համար շատ կարեւոր է գիտնալ վիրաւորեալ մը լաւագոյն կերպով փոխադրելու ձեւերը: Ստիկա ալ վարժութեամբ կ'ըլլայ: Եթէ ստրկարեւորութիւնն չտաք, վստահ եղէք թէ արկածի մը ատեն բոլորովին կը շուարիք:

Եթէ վիրաւորեալը մօտ տեղ մը պիտի փոխադրէք, կրնաք թեւերով կամ կռնակով փոխադրել զայն: աւելի հեռու տեղերու համար կը գործածեն պատղարակ, կտաք կամ օթօմօպիլ:

Եթէ արկածեալը իր դիտակցութիւնը կորսնցուցած չըլլայ, եւ վէրքն ալ թեթեւ ըլլալով, պէտք չըլ-

Վիրաւորի մը փոխադրութիւնը

Վիրաւոր մը փոխադրել մէկ, երկու, երեք ձեւով

Վիրաւոր մը փոխադրել կռնակով

այ պատկամ վիճակի մէջ փոխադուսել, կարելի է զայն լատնիլ: Յարակից էջին պատկերները ցոյց կու տան երկու, երեք եւ չորս ձեռքերէ կազմուած ամուսներ: Բայց, այս ամուսներուն կազմութեանը համար երկու հոգի անհրաժեշտ է:

Եթէ լուր վիրաւորուած կամ մարտը ընկերոջ մը հանդիպէք, եւ օգնութեան որեւէ յոյս մը չունենաք, ինչպէ՞ս փոխադրելու էք զայն:

Երբոր ձեր ընկերոջ վիճակը թոյլատրէ, որպէսզի կարենաք անդամներէն թանկ, ահաւաստիկ ձեզի փոխադրելու պարզ ձև մը:

Արկածեալին զէմքը գեանին կողմը դարձուցէք. կամաց մը գլուխնից անոր կուրծքին տակը խոթեցէք: Անոր աջ բազուկը ձեր ձախ ձեռքովը թանկեք եւ ձեր աջ ձեռքովն ալ ծուռկերուն տակէն անոր սրբունքները գրկեցէք: Յետոյ կամաց մը սոքի ելէք, արկածեալին մարմինին ծանրութիւնը ուսերնուզ վրայ տարով: Եթէ կ'ուզէք որ ձախ բազուկնից ազատ ըլլայ, աջ բազուկնից արկածեալին սրունքնի բուն մէջէն անցուցէք եւ աջ ձեռքովնից ալ արկածեալին դաստակէն թանկեք:

Եթէ արկածեալին գիտակցութիւնը տեղը ըլլայ բայց քաղելու անկարող վիճակի մը մէջ գտնուի՝ զայն փոխադրելու համար կոնակնից առնելու էք, պայմանաւ որ սակրասրկուած չունենայ: Եթէ արկածեալը մէկ քանի վայրկեան սոքի վրայ կենալու կարողութիւն ունենայ, ղիւրին է զայն կոնակնից առնել. հակառակ պարագային արկածեալը տարակի մը կամ ուրիշ բարձրեկ թանի մը վրայ նստեցնելով կոնակնից առնելու էք:

Արկածեալ մը թեւերնուզ վրայ փոխադրելու ստիպուած կ'ըլլաք, երբոր զայն պատգարակէն մահճակալին մէջ դնէք, եւ կամ թէ անկողինը փոխելու համար արկածեալը վերցնէք:

Արկածեալը թեւերնուզ վրայ փոխադրելու համար, նախ ստոզը կողմը կ'անցնիք եւ անոր քովը կը չոքիք, եւ արկածեալին կ'օգնէք որպէսզի պատկամ տեղին նստի. յետոյ մէկ ձեռքերնից կոնակէն ուսին տակը անցընելով, եւ միւս ձեռքերնից ալ ծուռկերուն տակէն անցընելով արկածեալին ալ կ'ընէք որ, թեւերովը վիզերնից շրջապատէ. յետոյ կամաց մը զինք կը բարձրացընէք եւ ծուռկերնուզ վրայ կը կրթնցնէք. յետոյ կամաց կամաց սոքի կ'ելլէք:

Երբոր արկածեալը, անկարողութեան եւ կամ թէ զխտակցութիւնը կորսնցուցած ըլլալուն պատճառաւ չկրնայ իր հաւատարակչութիւնը պաճիկ եւ նստիկ, հետեւեալ կերպով փոխադրելու է զայն.

Նստի երկու հոգի անհրաժեշտ է: Մէկը արկածեալին կոնակը կ'անցնի, եւ զէզի արկածեալը ծուռով նստարագուկը անոր անութեան բուն տակէն կ'անցընէ. իսկ միւսը, արկածեալին ստոզը կողմը անցընելով, մէկ ծուռկը գետինը կը դնէ, եւ ձեռքերը արկածեալին ծուռկերուն տակէն կ'անցընէ. յետոյ երկուքնին միասին կամաց մը սոքի կ'ելլան: Կոնակը գտնուողը, պէտք չէ որ ձեռքերը արկածեալին կուրծքին վրայ դնէ:

Փոխադրութեան այս սխառէմը պիտի գործածէք արկածեալ մը պատգարակի մը մէջ դնելու համար:

ՊՍՏԳԱՐԱԿ

Ծանրապէս վիրաւորուած ու գիտակցութիւնը
կորսնցուցած արկածեալ մը փոխադրելու լուսագոյն
միջոցը պատգարակի գործածութիւնն է: Պատգարա-
կը պարզ շարժական անկողին մըն է, որ կողմուած
է քովրնտի երկու ձողերէ, և այն ձողերը իրար միա-
ցընող քառանկիւն լաթէ մը: Պատգարակով փոխադ-
րութիւնը միւս ձեւ փոխադրութիւններուն վրայ սո-
ստաւելութիւնը ունի որ, ստով արկածեալին նշառ-
ւած մասերը շարժումներ չեն ունենար, վիրակապե-
րը զիւրաւ չեն քակուիր և արիւնահոսութիւններէ
աւելի քիչ կը վախցուի: Պատգարակը տանողներուն
յողնութիւնն ալ աւելի քիչ կ'ըլլայ, աւելի արագ և
ազատ կրնան քայլել:

Արկածեալներու փոխադրութեան համար մաս-
նաւոր պատգարակներ կան, բայց արկածի մը ժա-
մանակ, երբ ալ կ'ածեալ մը պատգարակով փոխադրել
անհրաժեշտ ըլլայ և ձեր արամադրութեան տակ
պատգարակ չունենաք, ինչ ընելու էք:

Կրնաք անմիջապէս պատգարակ մը շինել, ձեր
վրայ ունեցած իրեղէններով:

Վերարկուով մը կրնաք չուս մը պատգարակ շի-
նել: Ասոր համար, վերարկուին թեւերուն մէջի կողմը
գուրսը կը դարձնէք և վերարկուին գուրսի մասը
հողին վրայ կը տարածէք, յետոյ թեւերուն մէջէն
սկառուտի երկու գաւազաններ կ'անցընէք, վերար-
կուին վարի լայն մասերովը թեւերը կը ծածկէք և
վերարկուին կոճակները կը դնէք:

Վերարկու չունեցած տակննիք կրնաք մէջքի
կամ պալուսակի կաշիներով պատգարակ մը շինել:
Երբ ար անկողին մը կամ փոխաթի կտոր մը ունենաք,
զանոնք դամելով կրնաք պատգարակ մը պատրաս-
տել: Այս տեսակ պատգարակներ շինած ժամանակ-
նիք նախ արկածեալը քիչ մը վերցնելով, փորձելու
էք թէ՛ պատգարակը պիտի կրնա՞յ ծանրութիւնը
վերցնել:

Պատգարակով արկածեալ մը փոխադրելու հա-
մար վարժութիւններ ընել անհրաժեշտ է: Հետեւեալ
կէտերուն և ուշադրութիւն ընելու է:

Պատգարակ տանողները նոյն արագութեամբ և
նոյն քայլերով յառաջանալու են, որպէսզի պատգա-
րակը չցնցուի: Արկածեալին վրայ ծածկելու է, և
զուլիսը արեւէն պաշտպանելու է: Գլխուն տակ միշտ
թարձրիկի բան մը դնելու է:

Արկածեալ մը պատգարակը դնելու համար փո-
խադրողներէն մէկը արկածեալին գլխու կողմը կ'անց-
նի և կ'անակը պատգարակին կը դարձնէ: Հրամանի
մը վրայ երկուքը միասին կը ձուլն, պատգարակին
երկու կողմերէն կը բռնեն, և դարձեալ հրամանի մը
վրայ կամաց կամաց եւ բարձրացնեն և կը փոխադրեն:
Չառիվերէ մը կամ սանդուղէ մը վեր կ'ած ժամանակ-
նին, առաջինը առաջ կ'ելլէ, որպէսզի արկածեալին
զուլիսը բարձր դիրքի մը մէջ մնայ, իսկ զառիվայրէ
մը կամ սանդուղէ մը իջած ժամանակնին, երկուորը
առաջ կ'իջնէ:

Պէտք է գիտնալ որ արուեստական շնչառութիւնը չազդեր միայն թոքերու վրայ: Սրտի կանոնաւոր աշխատանքը եւ մեծ կապ ունի շնչառական խոր շարժումներու հետ, այնպէս որ արուեստական միջոցներով առաջ բերելով շնչառական շարժումներ կրնանք արթնցնել եւ ուժեղացնել սրտի շարժումները, իսկ անոր միջոցով ուժեղացնել եւ վերականգնել ուղեղի արեան շնչառութիւնը եւ արթնցնել մարած զգայնութիւնը եւ գիտակցութիւնը: Այդ բոլորէն պարզ է որ արուեստական շնչառութիւնը ամենազրական եւ անփոխարինելի միջոցն է ամէն տեսակի նուազումներու համար:

Արուեստական շնչառութեան երկու գլխաւոր մէթոտներ կան. —

1. Մարչալճալլաի մէթոտը կը կայանայ անոր մէջ որ նուազողը կը պառկեցնէք երեսն ի վար, կուրծքը յենած բարձր առարկայի մը վրայ, օրինակ ծունկի աթոռի վրայ, մեղմօ էն կը դարձնէք հիւանդը մէկ աջ մէկ ձախ կողքի վրայ եւ նորէն կուտաք անոր իր սկզբնական դիրքը. աջ ու ձախ դարձած միջոցին կուրծքը կը լայննայ եւ օդը ներս կը թափանցէ, — տեղի կ'ունենայ ներշնչում, իսկ երեսի վրայ պառկած կուրծքը կը սեղմուի, օդը կուրծքէն դուրս կիկլէ, — կը ստացուի արտաշնչում. եթէ միաժամանակ ներշնչման հետ օգնական մը գլուխը դէպի վեր բարձրացնէ, իսկ արտաշնչման պահուն նորէն ցածցնէ եւ սեղմէ կուրծքը կռնակէն, շնչառութեան շարժումները աւելի խոր կ'լլան եւ արդիւնքը աւելի նպաստ էր:

2. Սիրվերդի մէթոտը. — նուազողը կը պառկեցնեն մէջքի վրայ ուղղահայեաց դիրքի մը մէջ կամ թէ շեղ տախտակի մը վրայ, ոտքերը դէպի ցած: Արուեստական շնչառութիւն կատարողը կը չոքի հիւանդի գլխի մօտ, անոր թևերէն կը բռնէ եւ կը բարձրացնէ դէպի ետ ու դէպի գլխի երկու կողմը պահելով կը ցածցնէ, այդ տեղէն արագութեամբ դէպի կուրծքը, թևերուն բնական դիրքի ու տայ եւ երկու կողմէն ամուր կը սեղմէն կուրծքին մեկերը վեր եւ ետն տանելու միջոցին տեղի կ'ունենայ երշնչում, իսկ նորէն դէպի կուրծքը տանելով եւ սեղմելով առաջ կը բերենք արտաշնչում: Միաժամանակ օգնական մը կրնայ բռնէ հիւանդի լեզուն, արտաշնչման ժամանակ դուրս քաշել, իսկ ներշնչման միջոցին կամ ետ հրել կամ հանգիստ թողուլ:

Արուեստական շնչառութիւնը լաւ է միշտ արտաշնչումէն սկսիլ, նախապէս մատով կամ կտորով մը քիթը եւ բերանը մաքրելէն յետոյ: Արուեստական շնչառութիւնը այնպիսի արագութեամբ պէտք է կատարել, որ մէկ վայրկեանէն 14—15 կատարեալ շնչառական դարձողութիւն (ներշնչում եւ արտաշնչում տեղի ունենայ):

Երբ նուազողը ուշքի կուգայ, զոյն պէտք է տեղափոխ հանգիստ եւ տաք անկողնի մէջ եւ տաք կաթ թէյ, գինի կամ սուրճ խմցնել:

Առաջին շարժում

Երկրորդ շարժում

Երրորդ շարժում

ԹՈՂՆԱՆՈՐՈՒՄՆԵՐ

Թոյն կ'ըսենք այն նիւթերուն, որոնք երբ մարմինին մէջ մտնեն, մահուան պատճառ կ'ըլլան: Կան ալ նիւթեր որոնք այս թոյներուն դէմ կը կռուին եւ թող չեն տար որ թոյները իրենց վտանգաւոր դերը կատարեն. ասոնց հակաթոյն կ'ըսենք: Բայց հակաթոյնը պէտք է ժամանակին առնուի որպէսզի օգտակար ըլլայ:

Երբոր մէկը թունաւորուի, ստակալի խիթեր (փորի ցաւ) կ'առնենայ, բերանն ու կոկորդը կ'այրին. վրան մարելիք կու դայ ու դոյնը կը դեղնի, բայկերակը քիչ կը զարնէ եւ վերջն ալ կրնայ ըլլալ որ մեռնի:

Թունաւորումի մը պարագային ձեր ընկիւք առաջին բանն է. անմիջապէս բժիշկի մը լուր տալ. բայց մինչև որ բժիշկը գայ, կրնայ ըլլալ որ թունաւորեալը մեռնի. ուստի ձեզի համար անհրաժեշտ է ձեր ընկիւք նախնական զարմանները դիտնալ:

Նախ ձեր նպատակը պէտք է ըլլայ, մարդուն առած թոյնը ստամոքսէն հեռացնել, ասիկա զիւրին կ'ըլլայ երբոր մարդը զեռ նոր թոյնը առած ըլլայ, որովհետեւ զեռ զայն մարսած չըլլար: Ստամոքսը պարզելու համար պէտք է որ թունաւորեալը փոխ, բայց պէտք է որ զուք անոր փոխեցնել տաք: Փոխեցընելու շատ պարզ միջոց մը կայ, փետուրով մը պղտիկ լեզուն կը խառնէք. փետուր չգտնուած ատեն ցուցամատովնիդ ալ կրնաք խառնել:

Թունաւորուած մարդու մը օգտակար ըլլալու

համար պէտք է թուշաւորեալէն հասկնալ թէ՛ ինչով
թուշաւորուած է, որպէսզի անոր համեմատ հակա-
թոյն մը տաք:

Երբոր այրող թոյն մը առած է, ինչպէս առսէ-
նիք, սիւպլիմէ, ասիա սիւլֆիւրիք (սած եաղի), ա-
սիա նիթրիք (քէլասպ), ամոնիւաք, պէտք է փոխեցնել
մեծ քանակու թիամբ գաղջ ջուր և կաթ խմցնելով,
որովհետեւ թոյնը անոնց մէջ կը խառնուի: Կաթին
տեղ մածոն և հաւկիթի ձերմակ ալ կը գործածուի:

Երբ թուշաւոր սուշկով թուշաւորուած է, սուր-
ձով լիմոնի ջուրը խառնելով տալու է:

Երբոր թուշաւորեալն մը քով ժամ մը կամ ա-
ւելի վերջ հասնիք, անմիջապէս ուժ տուող դար-
մաններ ընելու էք, օրինակ սաք ջուրի մէջ խառ-
նուած օլի, զօրաւոր սուրճ կամ գինի խմցնելու է:

ԽԱՅՐՈՒՄԻՔՆԵՐ ԵՒ ԱՅՐՈՒՄԻՔՆԵՐ

Ճանձերու խայթուածքներուն վրայ ալքօլ և
կամ ֆոլոնի ջուր (օալքօլօները) քսելու է: Ասոնց
խայթուածքը պզտիկ կարմրութիւն մը միայն կը ձգէ
և շատ շուտ ալ կ'անցնի: Բայց մեղուներուն, ի-
շամեղուներուն և պիծակներուն խայթուածքները
աւելի ցաւ կը պատճառեն, որովհետեւ շատ անգամ
այս միջատներուն խայթոցները վերքին մէջը կը մնան:
Այս տեսակ պարագայի մը, աշխատելու էք խայթոցը
վերքին մէջէն հանել ասեղով մը. բայց ասեղը վեր-
քին դպցնելէ առաջ ասիա ֆինիքի մէջ թաթխելու
էք, որովհետեւ ասիա ֆինիքը թէ՛ ասեղին վրայի
միքրոպները կը մեղցնէ և թէ՛ մեղուին բացած վեր-
քը շուտ մը գոցէ:

Կան ճանձեր որոնք ոչխարին, կովին ու գոմէ-
լին մորթը կը սիրեն և ախտահարուն մէջ շատ կ'ըլ-
լան. ասոնց խայթուածքը վտանգաւոր է: Եթէ ա-
սանկ ճանձի մը խայթուածքին հանդիպէք անմիջա-
պէս դամ մը (չուշեցած ատեննիդ մետաղի կտոր մը)
լաւ մը տաքցնելու էք, մինչև որ ծայրը կարմրի և
խայթուածքին տեղը այս կարմրցած դամով այրելու
էք, որպէսզի միքրոպները մեռնին:

Կարիճներուն խայթուածքը աւելի վտանգաւոր է:
Կարիճին, ինչպէս նաև միւս թուշաւոր կենդանիներ-
ու խայթուածքները հիմա այնչափ վտանգաւոր չեն,
որովհետեւ թուշաւոր խայթուածքներու դէմ պատ-
ւաստ մը գտնուած է հիմա: Այս պատուաստը զիս-
տէն ընելու է խայթուելէն վերջ՝ կարելի եղածին չափ
շուտ:

Բայց երբոր այս պատուաստը չուշեցած, հետե-
ւալ միջոցները գործադրելու է. Ա. Վերքին վրայի
կողմէն ուժով մը կապել, Բ. Հականիխուած դմելի-
ով մը վերքը մեղցնել (վերքին վրայ սուր դմելիով մը
խաչ մը դծելու է). Գ. Վերքին քովերէն լաւ մը սեղ-
մել, մինչև որ արիւն ելլէ. Դ. Վերքը լաւ մը երկար-
օրէն լուալ, հականիխուած գեղով մը. 5. Վերքը
մեղցնել բեւոմանկանաթ տը բօթասի մէջ թաթխուած
կաղով մը, վրան բամպակի կտոր մը դնելով լաւ մը
կապել, և ասոնք ընելէ վերջ բժիշկին լուր տալ:

Նոյն բանը ընելու է օձերու խայթուածքներուն
համար: Հականիխուած գեղեր չուշեցած ատեննիդ
տաքցած դամով վերքը այրելով գոհանալու էք, մինչ-
և որ բժիշկը հասնի:

Շուներու խայթուածքներն ալ վտանգաւոր են երբոք
կատարած շուն մը ըլլայ խածնողը :

ԳԵԼՈՒՄ

Գելումը անկումէ մը առաջ կու գայ, որ ընդ-
հանրապէս ձեռքի կամ ոտքի կը պտտանի : Օրինակի
համար, խողի ժամանակ երբոր ձեռքի վրայ ուժով
մը իյնանք ցաւ մը կը զգանք, ցաւած մասը կը սկսի
հետզհետէ ուռիլ : անմիջական դարմանումը անշար-
ժութիւնն է, շփումն ալ օգտակար է, եթէ անկումը
աւելի զօրաւոր ըլլայ ուսած տեղին տաք ջուր կամ
արիւն կը ժողվուի : ասոր ալ Պարմանը վերջին ծայր
անշարժութիւնն է, մինչեւ որ վերարոյժը հասնի :

ՈՍԿՐԱՍՏՈՒՄ

Արկածի մը հետեանքով ոսկորի մը տեղէն ելլե-
լուն ոսկրախախտում կ'ըսենք, օրինակ՝ եթէ ուսին
ուժով մը դարնուի բազկոսկրը տեղէն կ'ելլէ :

Ոսկրախախտումին դարմանն է խախտած ոս-
կորը իր տեղը տեղաւորել : Երբոր այս տեսակ արկածի
մը պատահիք, բնաւ փորձելու չէք ոսկորը տեղաւոր-
ել, ասով արկածեալին աւելորդ ցաւեր պատճառած
պիտի ըլլաք : Ձեր պարտականութիւնն է ոսկրախա-
տուած անդամը անշարժ դիրքի մը մէջ պահել, մինչ-
եւ որ բժիշկը հասնի, օրինակ եթէ ոսկրախախտումը
վերին անդամներէն է՝ թեւակալով (էշարփ) անշարժ
պահելու է :

ՈՍԿՐԱՅԵԿՈՒՄ

Ոսկրաբեկումի ատեն արկածեալը ոսկրացաւեր
կ'ուռննայ, կտորած մասը կ'ուռննայ ու կը սենայ :
Ոսկորի մը կտորած ըլլալուն վստահ ըլլալու հա-
մար, հետեւեալ նշաններուն ուշադրութիւն ընելու
էք, օրինակ եթէ բազկոսկրը կտորած է, 1. թեւ ան-
կանոն շարժումներ կ'ուռննայ, 2. կտորած թեւ միւս
թեւէն աւելի կը կարճընայ, 3. եթէ ծանր տեսակի
ոսկրաբեկում մը ըլլայ կտորած ոսկորներուն ձայնը
կը լսուի :

Ոսկրաբեկումի մը պարագային ձեր պարտաւե-
նութիւնն է նախ բժիշկի մը լուր զրկել, և կտորած
ոսկորը կատարեալ անշարժութեան մէջ պահել, մինչ-
եւ բժիշկը հասնի : Ոսկրաբեկումի ատեն, արկածեա-
լը սոսկալի ցաւեր կ'ուռննայ, որովհետեւ կտորած
ոսկորը միտին մէջ կը մխրճուի : Այս ցաւերը մեղ-
մապնելու համար, կտորած ոսկորը պէտք է իր բնա-
կան վիճակին մէջ զնիլ, կտորած մասին երկու ծայ-
րերէն թեթեւ մը քաշելով, որպէսզի կտորած ոսկորին
երկու ծայրերը իրարու վրայ չկլան : Յետոյ կտորած
մասին չորս կողմը տախակ փայտի կտորներ զնելով
ամէնք մէկ վերակապով մը կը կապենք :

Երբոր կտորած ոսկորը մորթը ծակած ու վերք
մը յառաջ բերած ըլլայ, պէտք է նախ վերքը մաք-
րել ու դարմանել, արիւնհոսութիւնը դադրեցնել,
ու վերջը վերքը ծածկել, վերադարմանումի նիւ-
թերով : Բայց ոսկրաբեկումի տախտակները զնել
վերջ վերակապելու է :

Բոլոր այս դարմանումները արկածին վայր պէտք

է ընել, և կտարած ոսկորը անշարժ վիճակի մը մէջ
դնելէ վերջ արկածեալը փոխադրելու է եթէ կարելի
ու թիւն չըլլայ հոն բժշկին սպասելու:

Անբակի սակրարեկման պարագային, արկածեալ
ուսը առողջ ուսէն աւելի վար իջած կ'ըլլայ ևս զէ-
պի առաջ հակած, հիւանդը չկրնար թեւ ըրարձրա-
ցընել, և սոսկալի ցաւեր կ'ունենայ: Յաւը մեղ-
մացնելու, այսինքն կտարած ոսկորը անշարժ վիճակի
մէջ դնելու համար խոշոր թեւակալ մը աւանդու է,
քիչ մը աւելի քաշելով, որպէսզի ուսը ըրարձրանայ
յետոյ թեւ մարմինին փակցնելու է, խոշոր ու լայն
վիրակապով մը կապելով:

Բազկասկրին սակրարեկման պարագային մէկը
պէտք է արկածեալին ետը անցնի, և ուսը լաւ մը
բռնէ, մէկ ձեռքը ետեէն միւս ձեռքն ալ առջևէն
անութին տակը խոթելով. երկրորդ մը պէտք է ար-
կածեալին նախարազուկը երկու ձեռքով բռնէ և թե-
թեւ մը զէպի իր կողմը և քիչ մըն ալ զէպի վար
քաշէ. իսկ երրորդ մըն ալ պէտք է սակրարեկումի
տախտակները դնէ, վերջն ալ ուշադրութեամբ նա-
խարազուկը, վեր հանելով ուղիղ անկիւննի մը ձեւ
տայ, և թեւակալի մը մէջ դնէ:

Նախարազուկի սակրաներէն երկուքը մէկ, կամ
միայն մէկ հատը կրնայ կտորել: Երրորդ միայն մէկ
ոսկորը կտորած ըլլայ, թեւը դարձեալ քիչ մը կարե-
լի է շարժել, այս պարագային փնտառած մասի լայն
թաշկինակով մը շրջապատել վերջ թեւակալի մը մէջ
աւանդու է, երրորդ երկու ոսկորը մէկէն կտորած ըլ-
լան, կտորած տեղը քիչ մը կտորացած կ'ըլլայ, այս

պարագային սակրարեկումի տախտակներով լաւ մը
նախարազուկը կապելու է, և վերջն ալ դայն թե-
ւակալի մը մէջ աւանդու է:

Եթէ ձեռքի սակրաներէն մին կտորած ըլլայ,
ափին վրայ ձեռքի ձեւ տախտակ մը կը դնեն, այս
տախտակին երկայնութիւնը նախարազուկին վարի
ծայրէն մինչև մատներուն ծայրը պէտք է ըլլայ:
Այս տախտակը յարմար վիրակապով մը բռնել կու
տաք և վերջն ալ թեւակալի մը մէջ կ'աւանդք:

Երրորդ վարի անդամներուն սակրաներէն մին, օ-
րինակ բարձոսկրը կտորի, ամբողջ ոտքը մէջքէն մինչև
ոտքի մատներուն վրայ երկարող սակրարեկումի տախ-
տակներով կտորած ոսկորը անշարժ վիճակի մը մէջ
պահելու է:

Եթէ սրունքի սակրաներէն մին, կամ երկուքը
միտաին կտորին, դարձեալ սակրարեկումի տախտակ-
ներով կապելու է, մինչև որ բժիշկը հասնի:

Վերի և վարի անդամներուն սակրարեկումներու
համար. բազուկի, նախարազուկի կամ սրունքի ձե-
ւով թելէ կամ հաստ խաւաքարտ գործիքներ կան,
ստոնց կու թիւն կ'ըսեն. կտորած անդամը տտոնց մէջ
դնելով կը կապեն:

Երրորդ այնպիսի տեղ մը սակրարեկումի մը պա-
տահիք, որ հետերնիդ ո՛չ սակրարեկումի տախտակ,
ո՛չ կու թիւն և ո՛չ ալ վիրակապ ունենաք, գաւա-
ղսն մը և կամ ծառի ճիւղ մը և կամ թաշկինակ մը
անոնց դերը կրնան կատարել:

Երրորդ տնիպուած ըլլաք արկածեալի փոխադրել
կտորած անդամը այն տեսակ զիրքի մը մէջ պէտք է
դնէք որ արկածեալին ցաւ չպատճառէ:

ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԳԼԽԼԻՈՐ ՀՐԱՄԱՆԵՐԸ

1. Շարք.— հրամանը արուած պարազային բոլոր ազաք իրենց հասակի կարգով քով քովի գալով մէկ շարք կը կազմեն:

2. Պատրաստ.— հրամանը արուած տանն շարքի մէջ եզոյները ձախ ոտքերնին կը միացնեն աջին քով, կրունկները միացած, ոտքերուն ձայրերը 15 սանթի մէթը իրարմէ րաց, գլուխը ուղիղ, կուրծքը դուրս ու սերը զէպի կտես, ձեռքերը վար, ցուցամատով եւ միջնամատով տափատին քովի կարերը շօշափել, ու 8 սանթիմէթրի չափ ալ արմուկը կտորած պահել:

3. Հանդիստ.— երբ հանդիստ հրամանը արուի ազան ձախ ոտքը զէպի քով կը բանայ, մարմինը երկու ոտքերուն վրայ կը հաւատարակուէ ու ձեռքերը մարմինին կտես իրար կը կապէ, այ ձեռքով բռնելով ձախ գաստակը:

4. Աջէն ուղղութիւնն ան.— հրամանը արուելուն շարքին մէջ եզոյները կը կտատարեն հետեւեալ շարժումը զտնայու համար շարքին ուղղութիւնը շարքին աջ ձայրը կեցող ազան անշարժ ուղիղ կը կենայ իր տեղը. անոր ձախ կողմը կեցող ազան աջ ձեռքը կը դնէ մէջքը, գլուխը կը դարձնէ զէպի աջ, արմուկը կը հպի թևթև կերպով իր աջ կողմը կեցող ազան ձախ թևին, այ աչքով կը տեսնայ իր քով կեցող ազան, իսկ ձախով անոր կուրծքը որմէ պէտքէ ուղղութիւնն առնէ եւ առաջ փոյր քայլեր առնելով: Նոյն բանը պէտք է ընէ երրորդ ազան ալ, չորրորդը պէտք է իր ձախ աչքով տեսնայ առա-

ջին անուն կուրծքը իսկ աջով իր քովի ազան ու այսպէս շարքի մէջ եզոյ բոլոր ազաք այս շարժումը ընելով կը դանեն իրենց ուղղութիւնը:

5. Դէմքերը առաջ.— հրամանին վրայ ազան վար կ'առնէ աջ ձեռքը եւ գլուխը կը դարձնէ զէպի առաջ ու պատրաստ դիրքին մէջ կը կենայ:

6. Թիւ տո՛ւր.— հրամանը արուելուն միշտ աջ ձայրէն կը սկսին թիւ տալ 1, 2, 3, 4, եւ այլն, հետեւեալ կերպով: Թիւ մէկը գլուխը կը դարձնէ զէպի ձախ, թիւը կու տայ ու անմիջապէս գլուխը իր տեղը կը բերէ, նոյնը կ'ընէ երկրորդը եւ այսպէս մինչև շարքին վերջնթիւր ազան: իսկ ամէնէն վերջինը փոխանակ գլուխը ձախ դարձնելու զէպի աջ կը դարձնէ, որ կը նշանակէ շարքին վերջացած ըլլալը:

7. 1էն 2 թիւ տուր.— հրամանը արուելուն պէտք է ընեն նոյն շարժումը ինչ որ եղած էր «թիւ տո՛ւր» հրամանին միայն թէ փոխանակ 1, 2, 3, 4 եւ այլն համբելու 1, 2—1, 2—1, 2 պիտի ըսեն:

8. 1էն 4 թիւ տուր, հրամանը արուելուն 1էն 2 թիւ տուր հրամանը նոյն ուղղութիւնը, 1, 2, 3, 4, — 1, 2, 3, 4, համբելով:

9. Ձախ դարձ.— հրամանին «ձախ» բառը արտասանուելուն ազան պէտք է պատրաստ ըլլայ զէպի ձախ կողմ շարժում մը ընելու «դարձ»ին՝ ձախ ոտքին կրունկին եւ աջ ոտքին մատներուն վրայ քան որդ շրջանակ մը զէպի ձախ շարժում մը կ'ընէ ու աջ ոտքը կը միացնէ ձախին քով, միշտ պատրաստ վիճակի մէջ: դարձած ժամանակ ձեռքերը երբեք պէտք չէ բաժնել զարմինէն:

10. Աջ դարձ.— ձախին նման՝ այս սնդամ
դէպի աջ:

11. Ետ դարձ.— բոլոր դասնայները մար-
պանքի մէջ ձախ կողմէն կը կատարուին, այն-
պէս որ երբ «ետ դարձ» հրամանը տրուի տղան ձախ
ոտքի կրունկին եւ աջ ոտքէն մատներուն վրայ
դիջ մը բուծրանայով կէս շրջանակ մը կազմելով ձախ
կողմէն ետ կը դառնայ ու անմիջապէս որ ձախ ոտքը
դետինը կոխէ աջը կը միացնէ անոր քով,
ինչպէս «աջ կամ ձախ դարձ» փորձերու ժամա-
նակ:

12. Երկ շարք.— թիւ տրուած տեսն թիւ եր-
կուքները այսինքն զոյգ թիւ աուող տղաք, պէտք է
անցնին անզոյգ թիւ ունեցող տղայոց կռնակը, հե-
տեւեալ շարժումը ընելով «երկ շարք» ըսուածին պէս
տղան այսինքն զոյգ թիւ ունեցողը ձախ ոտքը ա-
ռանց քով բանայու ուղղակի կտես 60 սանթիմէթրի
չափ կը բանայ ոտքին ծայրին վրայ կեցած,
յետոյ աջ ոտքը կը քաշէ դէպի ետ ձախին
քովէն տանելով, ձևացնելով ուղիղ անկիւն մը
կը տանի իր աջիւ գտնուող, անզոյգ թիւ ունեցող
տղան կռնակը ու յետոյ ձախ ոտքը կը բերէ կը միա-
ցնէ աջին ու այսպէս կը կազմեն երկ շարք. որպէսզի
կարող ըլլան բոլորը մէկ անգամէն, առանց ուշանա-
լու կատարել այս հրամանը լաւ է որ սկսնակներուն
«երկ շարք» հրաման տալու տեղ, ըսել այսպէս՝ «երկ
շարք 1, 2, 3 ով» մէկին՝ տղան իր ձախ ոտքը կը
տանի աջը, 2ին ձախին քովէն աւանդով կը տանի
առջևի տղուն կռնակը եւ 3ին ձախը աջին քով:

13. Մի շարք.— «երկ շարք»ին շարժումները
հսկառակ ուղղութեամբ, նախ ձախը տանիլ քովը, աջը
ձախին քովը աւանդով իր տեղը ու յետոյ ձախը միա-
ցնել աջին:

14. Զորս շարք, օն.— այս հրամանին 1, 2, 3, 4
թիւեր ունեցող տղաք դէպի աջ քառորդ շրջանակ մը
կը կազմեն ու կը սկսին տեղ քայլ ընել ստանալով
իրենց շարքերու ուղղութիւնները ու սպասելով յաջորդ
հրամանի մը: Թիւ մէկերը իրենց տեղւոյն վրայ, թիւ
2, 3, 4երն ալ անոր հետեւելով չորս քայլ աւանդով կը
կատարեն այս հրամանը, սկսելով ձախ ոտքով, այսպէս
մէկ երկու երեք չորսին, թիւ մէկը արդէն կատարած
է դէպի աջ կամ ձախ իր շարժումը, որուն հետեւ
են նաև 2, 3, 4, թիւ ունեցող տղաք, ու ասոնց
կարգին ուրիշ 1, 2, 3, 4 թիւ ունեցողներ եւ ահա
կազմուած է չորս շարքի վրայ 3, 4 շարքեր:

15. Տեղ քայլ.— հրամանին՝ պէտք է ձախ ոտ-
քը «քայլ առաջ» ի պէս դէպի առաջ նետել ու յետոյ իր
տեղը բերել, այնպէս որ երբ ձախ ոտքը իր տեղը
կու գայ աջ ոտքին մատներուն վրայ առանց սրուն-
քը կտորելու վեր պէտք է ելլել, միևենոյն ատեն ձեռ-
քերն ալ արմուկներէն շարժելով:

16. Քայլ առաջ օն.— «Քայլ առաջ» ըսուած
ատեն տղան պատրաստ պէտք է ըլլայ դէպի առաջ
շարժում մը կատարելու, երբ «օն» կ'ըսէ անմիջապէս
ձախ ոտքը կը նետէ դէպի յառաջ, ամբողջ ոտքը լաւ
մը դնելով գետնին վրայ, ձախ թևն ալ արմուկէն
կտորելով դէպի կտրծքը կը ի չափէ, յետոյ աջը:

17. Ետ կ'աց.— հրամանը կը տրուի աջ ոտքին վրայ ու տղան ձախ ոտքով քայլ մըն ալ առնելով մատներուն վրայ, դէպի ձախ (մ'ջի կողմէն) ետ կը դառնայ ու աջ ոտքը ձախին քով բերելով ուղիղ կը կենայ:

18. Խուճր կ'աց.— քայելու ժամանակ երբ «խուճր» հրամանը կը տրուի պարզապէս խուճրին մաս կազմողներու ուշադրութիւնը հարաւորելու համար է՝ բուն իսկ շարժումը «կ'աց»ին վրայ է որ միշտ աջ ոտքին վրայ կը տրուի եւ տղան ձախ ոտքով դէպի առաջ քայլ մըն ալ առնելով աջ ոտքը կը բերէ կը միացնէ ձախին քով ու ուղիղ կը կենայ:

19. Տեղ վազք.— հրամանին՝ աջ ոտքով փոքր ստուճ մը դէպի վեր ու ձախ ոտքով սկսիլ շարունակական շարժումը միեւնոյն ժամանակ ձեռքերն ալ շարժման մէջ դնելով:

20. Վազք անաջ օն.— «վազք յառաջ»ին ձեռքերը զոց կուրճքը, «օն»ին «տեղ վազք»ին նման փոքր ստուճ մը աջ ոտքով, ու ձախ ոտքին վրայ դէպի յառաջ շարժում մը սկսիլ:

21. Խուճր ձախ դարձ.— «խուճր ձախ» կը հրաւիրէ ըլլալ ուշադիր դէպի ձախ կողմի վրայ գալիք հրամանին. «դարձ»ը կը տրուի ձախ ոտքին վրայ ու տղան աջ ոտքով քայլ մը առնելով աջ ոտքին մատներուն վրայ դէպի ձախ քառորդ շրջանակ կը դառնայ ու ձախ ոտքը աջին քովէն առնելով, երբ տեղի կ'ունենայ դէպի ձախ դառնալու շարժումը աջ ոտքի մատներուն վրայ, կ'երկար դէպի առաջ ու կը շարունակէ իր «քայլ առաջ»ը:

22. Խուճր աջ դարձ.— նոյն շարժումները ինչ որ «խուճր ձախ դարձ»ին, փոխանակ ձախին՝ աջին վրայ կը տրուի «դարձ», հրամանը ու տղան ձախին վրայ դէպի աջ դառնալով կը շարունակէ ձամբան:

23. Ետ քայլ օն.— հրամանը կը տրուի աջ ոտքին վրայ ու տղան ձախ ոտքով քայլ մը առնելէ յետոյ ձախ ոտքին մատներուն վրայ ձախ կողմէն կէս շրջանակ կազմելով ետ կը դառնայ ու աջ ոտքը ձախին քով բերել միացնելէն յետոյ դարձեալ կը սկսի քայլել շարժման սկսելով ձախ ոտքով:

24. Զախ շրջան օն.— յառաջ.— երբ «ձախ շրջան օն» հրամանը կը տրուի խուճրին առաջին շարքը իր ձախ կողմին ծայրի տղուն վրայ կը սկսի գէպի ձախ դառնալ. ծայրի տղան ինքնիր վրայ իսկ միւսները աւելի խոշոր քայլերով անոր կը հետին, իսկ երբ «յառաջ» հրամանը կը ստանան, որ միւսներուն նման միշտ աջ ոտքին վրայ է որ կը տրուի, բոլոր շարքը կը սկսի յառաջ ընթանալ այն ուղղութեամբ ինչ ուղղութեամբ որ իրենց «յառաջ» հրամանը տրուած էր: Աւայտէ՛ր բոլոր շարքերը իրարու հետէ կու գան սեկ տեղի վրայ կը դառնան:

25. Աջ շրջան օն.— յառաջ.— «ձախ շրջան օն» յառաջին նման:

ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

ԱԶՔԸ.— Սկսուած մը բնականաբար պէտք է ունենայ լաւ տեսողութիւն: Պէտք է որ ան արագ կարենայ որոշել իր զիմաց դանուող ամէն ինչ եւ տեսնել հետուն: Ձեր աչքերը փորձելով աւելի հեռուն տեսնելու, զանոնք կ'ուժովցնէք: Ձեր մատաղ տարիքին մէջ պէտք է հնար չափով ձեր աչքերուն խնայէք, ապա թէ ոչ անոնք աւելի շուտ կը տկարանան: Որքան կարելի է խուսափեցէք արհեստական լոյսով կարգալէ և դէմ առ դէմ լոյսը դիտելէ՝ երբ ցերեկին կ'աշխատիք, որովհետեւ աչքը կը յոգնեցնէ:

Սկսուած մը պէտք է կարողանայ որոշել իր տեսած գոյները: Կան դեռահասներ որոնք թերապահ են, աշխնքն թէ իրենց տեսած գոյները չեն կրնար որոշել: Ասիկա դժբախտութիւն մըն է, որովհետեւ անոնք ուրախութենէ մը զրկուած են և կարգ մը գործերու անյարմար եղած են: Օրինակի համար երկաթուղիի մեքենավար մը, կամ նաւաստի մը բան մը չեն արժեք, երբ չեն կրնար զանազանել կանանչն ու կալմիրը:

Շատ անգամ թերատեսութիւնը բժշկելի է: Եթէ կը կարծէք որ գոյները լաւ չէք կրնար զանազանել մէկգմէկէ, առէք այլազան գոյներով բազմաթիւ թուղթեր, անոնց մէջէն զատեցէք մէկը, որ ձեզ կարծիքով օրինակի համար կարմիր է և փորձի համար հարցուցէք ձեր ընկերոջ անոր գոյնը, նոյնպէս միւսները: Երբ այս փորձը կրկնէք բազմաթիւ անգամներ, հետզհետէ կարող պիտի ըլլաք ճշտել անտխտ կերպով գոյները: Այս փորձը կրնաք կատարել զիրենքն ալ՝ դու նուր սպակիներով:

ԱԿՌԱՆԵՐԸ,— Սկսուած մը որուն տկուաները գէշ վիճակի մէջ են, իրր սկսուած արժէք չունի, ան աղբ վիճակով չի կրնար ի հարկին անանիլ պարտութիւնով ու չորցուած միտով, որոնք կը պահանջեն լաւ տկուաներ:

Լաւ տկուաներ ունենալու համար պէտք է անոնց հող տանիլ փոքր հոտակէն, պէտք է զանոնք միշտ կատարելագոյն մաքուր պահել: Պէտք է որը առնուածն երկու անգամ ելած ու պտուկած տտեն, զանոնք խողանակիլ ներսէն ու դուրսէն ակառայի խողանակով մը և կարելի եղածին չափ առատ ջուրով բերանը ցօղվել ու տկուաները լուալ իւրաքանչիւր կերակուրէ յետոյ:

Շատ վայրերու մէջ սկսուաները միշտ չեն կրնար խողանակներ գտնել բայց կարելի է գտնել չոր փայտի սոտ մը, անոր ծայրի թելիկները քրքրելով խողանակի մը նման:

ԱԿԱՆՁԸ.— Սկսուած մը պէտք է լաւ լսողութիւն ունենայ: Ականջները շատ փափուկ գործարաններ են, եթէ անոնք չխնամուլին, հաւանականութիւն կը կենայ ծանր լսողութեան ենթարկուելու: Ընդհանրապէս ականջներուն համար շատ զղուշութիւն չեն ըներ, զանոնք կը մաքրեն յաճախ թաշկիտակին ծայրովը, մազի զնդտակով, փայտի մը կտրով կամ լուցկիկի մը փայտով, կամ շատ անգամ թանձր կտուտով մը: Ասոնք բոլորն ալ ականջի նման փափուկ գործարանի մը համար վտանգաւոր են, որովհետեւ թմբուկը նուրբ փոքր թաղանթ մըն է, որ շուտով կը խանգարուի:

Յրբեմն տղայոց թմբուկը ծակած է իրենց ա-
կանջին ընդունած ապրտակով մը :

Քիթթի. — Սկառուտ մը պէտք է գիտնայ լաւ
չնչել որպէսզի ունենայ լաւ հոտառութիւն, կարենայ
գտնալ գիշերուայ թշնամին : Եթէ ան միշտ քիթով
չնչէ եւ ոչ թէ բերնով, առիկա իրեն մեծ օգնու-
թիւն մը պլտի ըլլայ : Բայց կայ տակաւին կարեւոր
չարմառիթ մը միմիայն քիթով չնչելու :

Քիթով չնչելը կ'արդիւէ օդին մէջ գտնուած փո-
խերուն մտնել կոկորդը եւ ստամոքսը :

Բերանը բաց պահելով՝ յոգնեցուցիչ աշխատան-
քի մը տտեն ծարաւէ կ'ազատի : Գիշերներն ալ եթէ
դուք ձեր բերանը դոցելու սովորիք, խոկալէ կ'ազա-
տիք : Խոկալը վտանգաւոր է, եթէ գիշերը թշնամի
երկրի մը մէջ կ'անցուի : Հետեարար դուք ձեզ վար-
ժեցուցէք բերաննիդ դոցել եւ միշտ քիթով չնչել :

ԱԼԻՔՕԼ. — Սկառուտը պէտք է գիտնայ թէ ան-
հատի մը, եւ անոր հետ ամբողջ ցեղի մը ապա-
գային սպառնացող ամէնէն մեծ վտանգը ալքոլն է :
Ալքոլը թոյն մըն է :

ՄԵՍԽՈՍԵՐ. — Սկառուտը պէտք է գիտնայ նաև
թէ թոյն մընէ ծխախոտը : Ծխախոտի գործածու-
թիւնը կը չորցնէ շնչառական գործարանները, եւ կը
չեզոքացնէ լորձուքին փրկարար ազդեցութիւնը :

ԱՐՇԱՒ

Սկառուտները բոլոր հանգստի օրերէն կ'օգտուին
իրենք զիրենք բնութեան գիրկը նետելու համար : Ո-
րովհետեւ ամէն ատեն ու ամէն եղանակի մէջ բնու-
թիւնէն գտն առնելիք նիւթեր չեն պակսիր :

Արշաւներու ընդհանուրին սկզբունքը նոյնն է .
սկառուտներուն զարոցները կամ գոց հաւաքատեղիին
մէջ տեսականօրէն սորվածները զործնականացնել :

Իրաւ է թէ լամբապետը կամ առաջնորդները
հաւաքատեղիին մէջ երկար դասերով բացատրած են
սկառուտներուն, երկար ճամբայ քայլու օրէնքները,
յոգնութեան ծարաւի, տաքին եւ փոշիին դէմ մա-
քանելու կերպերը, բայց եթէ սկառուտը 10—20
քիլօմէթր չէ քալած՝ իր մտքին մէջ չեն տպաւորուիր
բտւածները եւ հետեարար անոնցմէ օգտուելու առի-
թը չունենար :

Իրաւ է թէ զարոցին մէջ պատկերներու վրայ
սորված են դանազան բոյսերու, ու կենդանիներու
կամ քորերու անունները : Բայց դանոնք տեսնել, շօ-
չափել եւ նոյն իսկ իր հաւաքածոյին մէջ դետեղել
սորվելէն աւելի կ'արժէ :

Սուլիշով, ձայնով, այլ եւ այլ նշաններով հաս-
կցուելու ու աչքով հետաւորութիւն չափելու համար
բնութեան ընծայած տարածութիւններէն միայն կըր-
նանք օգտուիլ :

Ամառը դեռնի խոտերուն ու թափած տերեւե-
րուն վրայ ու ձմեռը ձիւնին վրայ գրուած հետաք-
րաչարժ պատմութիւններ կան. հետքերը կարդալու

վարժուած եղող սկառու մը կրնայ անմիջապէս տեսնել թէ ի՛նչպէս որսորդին շունը հալածած է նապաստակ մը որ դեռ էն անդին ցատկելու ատեն միշտ կ'իջնայ, շունը լողալով կ'ազատէ զայն ու ողջ ողջ ևս կը բերէ իր տիրոջ որ ան ալ իր կարգին ծառի մը կտակելով հրացանաղարկ կ'ընէ :

Արշաւներու համար նիւթերը անսահման են . այսպէս արշաւներ կրնան կազմակերպուիլ զխակու կարողութիւնը զարգացնելու, լսելիքի, տեսանկիւքի, հոտոտելիքի վարժութիւններ ու մրցումներ ընելու, պատմական վայրերը ուսումնասիրելու, ձմեռ ատեն թռչունները կերակրելու, ամառ ատեն անոնց բոցները ուսումնասիրելու ու հաւկիթները ու սովորութիւնները ուսումնասիրելու, քարտէս ևւ բլան դծելու ու անոնց հետեի սովորելու, զիշերները աստղելու հետ ծանօթանալու, ևւայլն :

Ունիցէ արշաւ մը օգտակար ըլլալէ չի դադրիր, եթէ ան աննպատակ թափառում մը չէ ու եթէ կարգապահութիւնը տիրած է միջնու մեկնալայրը վերադարձը :

Ուշադրութիւն ընելու է որ սկառուտի մը ճամբու պայուսակը ծանրարեւոտուած չըլլայ անօգուտ իրերով : Պայուսակը պէտք է կակուղ ըլլայ, ևւ այնպէս մը առնուի կռնակը որ բազուկները ազատ մնան, ևւ կուրծքը չնեղուի :

Բ Ա Ն Ա Կ Ո Ի Մ

Բանակումը աւելի առնուած քայլ մըն է դէպի դործնական կեանքը, ուր սկառուները արշաւէն փոխանակ իրենց տուները դառնալու կը զիշերեն իրենց իսկ հայթաթած տուներուն մէջ : Անճարակ սկառուական խումբ մը դատապարտուած է զրկումի օրեր ու զիշերներ ապրելու բանակումի ընթացքին, որովհետեւ չկան, ոչ ելեքտրական կոճակ, մահճակալ, կամ անկողին, ոչ խոհանոցը իր բոլոր կազմածքովը ևւ վերջապէս սինէմա կամ թատրոն :

Բարեբախտարար իւրաքանչիւր սկառու գիտէ իր վրանը լարել կամ չունեցած պարագային իրեն ապաստանարան մը ձարել, անկողին մը հիւսել, կրակ վառ'լ ևւ խոհանոցը աշխատիլ . իր պայուսակին մէջ ամէն բան իր անկիւնը ունի կերակուրի համեմները, ամենանարկաւոր զեղերը, ասեղ, դերձան ևւայլն :

Յերեկները հաւաքական կեանքի պահանջներուն համաձայն որոշ ժամերու մէջ ամէն ոք իր պարտականութիւնը ևւ աշխատութեան բաժինը ունի . ասկէ դուրս սխառուական կրթիչ խաղերը, մարզանքը, ու զեղարուեստական ապրումները հաճոյքով կ'անցընեն ժամերը : Գիշերը՝ կրակի շուրջները ընտանեկան յարկի մը անկեղծութեամբը ջերմ մթնոլորտ մը կը ստեղծեն . զուարճութեան անմասն մնացող չկայ . ամէն ոք իր խօսքի ու երգի բաժինը ունի հան :

Բանակումները որոնք ընդհանրապէս տեղի կ'ունենան մեզմ եզան սկներու մէջ, սովորներ են սկառու անելու հ մար բնութեան ծանօթանալու . կեան չի

դժուարութիւններուն տակալ վարժուելու ու չարքաշ կեանքի պատրաստուելու: Իսկ ըստ յայտնուող զորքէն ալ աշխարհի կարևոր են անոնք, իւրաքանչիւր սկաւառ կը զգայ թէ աւանձին չապրիր, ու եթէ իր բաժինը չընէ անոր համար իրաւունք չունի. հպարտութիւնը ու «ես»ը կը ցանկէ բնութեան չորս հովերուն, ուրիշին համար բան մը զոհելը իրեն տեսակ մը սովորութիւն կը դառնայ:

Բնութիւնը ամենամեծ ուսուցանողը, ազնիւ գագացումներ ներշնչողը ու մեղի կեանք տուողն է. անա թէ ինչպէ՛ս բանակումի դացող, սկաւառները մտքով, մաքով ու հողով տուող կը վերագտնան:

ԴՐՈՇԱԿԻ ՊԱՐԶՈՒՄ

Դրօշակը խորհրդանշանն է լիկերական հաւատքական կեանքի. ան սկաւառներու գլխին պէտք է ծածանի ամէն հաւաքումներուն: Դրօշակը հաւատքական կեանքի մէջ յարգանքի առարկայ ըլլալիք բարձրագոյն պետն է, ամէն ոք անխտիր պէտք է յարգէ գաջն:

Զարթօնքին, ընդհանուր մաքրութենէն անմիջապէս ետք մասնաւոր արարողութեամբ դրօշը կը պարզուի հաւաքատեղիին ամենարարձր կէտը: Բոլոր սկաւառները կանոնաւոր շարք կազմած կը սպասեն տրուելիք նշանին բարեկուտ համար բարձրացող գրօշը: համազգեատով եղողները կանոնական բարեի ձեռ կ'առնեն. իսկ քաղաքային տարազով եղողները իրենց գլխալ կը սրտերնուն վրայ բռնած անշարժ կը մնան: Նոյն սրտորդութիւնը իրիկուտն դրօշը իջեցնելու ստեն:

ՀԱՌԱՉԳԵՍ

Սկաւառի մը համազգեատը հետեւեալներէն կը ըստկանայ. —

1. Գլխարկը. — թաղիքէ, խաբի գոյնով, տափակ եզերքով, կզակի կապով եւ ժապուէնի տեղ կաշի երկզով մը:

2. Շապիկը. — խաբի կերպակ, ուսնոցներով, կուրծքին աջ եւ ձախ կողմերուն վրայ մէջ մէկ գրքպանով:

3. Տախառը. — մութ գոյն կերպակ, կարծ, շխտակ, ծունկէն վեր եւ թոյլ:

4. Գուրպան. — երկար և բուրդէ սրոջ գոյնով մը:

5. Վերի թաշկինակը. — իւրաքանչիւր խուսի իր մասնաւոր գոյնով:

6. Կոշիկը. — երկար, նախընտրելով ընակուն գոյնով մորթը:

7. Կաշիէ դօտին. — կեղանք հայ սկաւառի յատուկ մետաղ նշանակով, աջ ու ձախ կողմերու օգակներէն անցած երկու կեռեր՝ ջրաման, դանակ, կացին կամ ուրիշ յարմար առարկաներ կախելու համար:

8. Ուսի երկզը. — վզի թաշկինակին գոյնով, սասնըհինգ սանթիմ երկայն զոյգ մը երկզ ձգուած ձախ ուսն ի վար:

9. Գաւազանը. — հարիւր վաթսուն սանթիմէթր երկայնութեամբ եւ 3 սանթիմէթր արամագծով, ամբողջ երկայնչին ութի բաժնուած եւ իւրաքանչիւր բաժին 20 սանթիմէթր, վերի գագաթէն հինգ սանթիմէթր վար ծակով մը. վերէն հաշուելով երկրորդ բաժինը աստիճանաւորուած տեսիմէթրով, կէս տեսիմէթրով եւ սանթիմէթրով, ծակին երկու կողմը զրուած գաջն կրող սկաւառին անուան սկզբնատառերը՝ իր իսկ կողմէ այրելով գրուած:

10. Պայուսակը. — կտաւէ, արլեան պայուսակի ձևով:

ՄՕՐՄԻ ԱՅՐՈՒՐԷՆ

ա	—	ն	—	կէտ	•••••
բ	—	շ	—	ստոր	•—•—•
գ	—	ո	—	վերջակէտ	—••••
դ	—	չ	—	հարցական	••—•••
ե	•	պ	•		
զ	—	ջ	—	սկիզբ	—•—•—
է	•	ռ	•	վերջ	•—•—•
ը	••—••	ւ	•••		
թ	—	վ	•••—	սխալ	••••••••
ժ	••—••	ա	—		
ի	••	բ	•—•	1	•—•—•—
լ	•—••	ց	•••—	2	••—•—•—
խ	—	ւ	•••—	3	•••—•—
ծ	—••••	փ	—••••	4	•••••—
կ	—•••	ք	—••••	5	••••••
հ	•••••	օ	—••••	6	—•••••
ձ	—•••—	ֆ	•••—•	7	—•••••
ղ	—••—	և	•••—•	8	—•••••
ճ	—•••—	աւ	•••—•	9	—•••••
ժ	—••—			0	—•••••
ճ	•••••				

ՔԱՐՏԷԶ ԿԱՐԴԱԼ

Նրբ իր մը, շինութիւն մը, վայր մը, հողամաս մը, երկիր մը եւ այլն կը պատկերացնենք թուղթի վրայ, գծած կ'ըլլանք ան ր քարտէզը:

Քարտէզ մը գծելու համար իրական մեծութիւնը 10, 50, 100, 1000, 10,000 եւ այլն անգամ կը պզտիկցնեն ըստ պարագայի: Այս չափը կոտորակի ձևով կը նշանակուի քարտէզին մէկ կողմը եւ կը կոչուի ստորիճանաչափ:

Տեղերու եւ երկիրներու մէջ ընդհանրապէս հիւսիսը վերի կողմը կ'ըլլայ, աջ կողմը արեւմուտք եւ վարը հարաւ:

Քարտէզի մը վրայ նշանակուած երկու կէտերու իրականին մէջ ունեցած հեռաւորութիւնը հասկնալով համար բաւական է քարտէզին վրայ եղած հեռաւորութիւնը բազմապատկել ստորիճանաչափով:

Շատ անգամ երկիրներու քարտէզներուն մէկ կողմը ներկայացուցած կ'ըլլան թէ քլիմէթրերը ինչ մեծութիւն ունին քարտէզին վրայ:

Աշխարհի մասերը ներկայացնող քարտէզները կ'ըսուին աշխարհագրական քարտէզ:

Աշխարհագրական քարտէզները կ'ըլլան, — բնական որ կը ներկայացնէ ջուրերը, ցամաքները, լեռները եւ այլն, քաղաքական որ կը ներկայացնէ քաղաքական բաժանումները (մարզոց ձևքով եղած բաժանումները), տնտեսական՝ որ կը ներկայացնէ իւրաքանչիւր վայրի արտադրութիւնները եւ բնական հարստութիւնները եւ այլն:

Աշխարհազրական քարտէզներու վրայ նշանակուած կ'ըլլան նաև աստիճանները: Աստիճանները երկու տեսակ են: Ա. լայնութեան, Բ. երկայնութեան: Լայնութեան աստիճանները հաշուուած են հասարակածէն մինչև բևեռ, հասարակածը 0 աստիճանի վրայ է եւ բևեռները՝ 90 աստիճանի վրայ, որով հասարակածէն մինչև բևեռ բաժնուած կ'ըլլայ 90 հասարակածային երկու տեսակ լայնութեան աստիճան կայ. հիւսիսային կիսագունդին վրայ գանուողները կ'ըսուին հիւսիսային լայնութիւն եւ հարաւային կիսագունդինները՝ հարաւային: Քարտէզի մը վրայ լայնութեան աստիճանները նշանակուած են հորիզոնական գիծերով եւ թիւերը նշանակուած երկու քովերը: Եթէ այս թիւերը վարէն դէպի վեր կը մեծնան՝ լայնութիւնը հիւսիսային է, իսկ երբ վերէն վար՝ հարաւային է: Երկայնութեան աստիճանները ընդհանրապէս հաշուուած են կամ Փարիզի աստեղագիտական դիտարանէն կամ Կրինիչի (Անգլիոյ մէջ Լոնտոնի մօտ) դիտարանէն եւ 0 աստիճանէն սկսած կ'աճին դէպի Արեւելք ու դէպի Արեւմուտք, այս երկու կողմը աճող աստիճանները ճիշտ մեկնակէտին հակառակ կողմը իրարու կը միանան 180 աստիճանի վրայ: Այս կերպով երկրագունդը բաժնուած կ'ըլլայ Արեւելեան եւ Արեւմտեան կիսագունդերու, որով կը կենայ Արեւելեան երկայնութիւն եւ Արեւմտեան երկայնութիւն: Քարտէզի մը վրայ երկայնութեան աստիճանները նշանակուած են ուղղաձիգ զիծերով եւ թիւերը նշանակուած են վերն ու վարը: Եթէ այս թիւերը ձախէն դէպի աջ կ'աճին՝ երկայնութիւնը արեւելեան է, իսկ երբ աջէն ձախ՝ Արեւմտեան է:

Քարտէզներուն վրայ նշանակուած կ'ըլլայ ո՛ր տեղւոյ երկայնութեան աստիճան ըլլալը: Ա. էն քարտէզի վրայ լայնութեան աստիճանները նոյնն են:

Քարտէզներուն մէկ կողմը նոյնպէս ընդհանրապէս նշանակուած կ'ըլլան քարտէզի մէջ գործածուած նշաններուն նշանակութիւնը:

ՀՆՌԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԳՏՆՆԷԼ

Դէպի գիւղ մը եղած ճամբորդութեան ընթացքին հետզհետէ կ'երևին հետեւեալ սուտրկանները. —

- 15 քիլոմէթրէն եկեղեցիները եւ զգեակները
- 11 » հողմազայները ու իրենց թիւերը
- 5 » սովորական տունները
- 4 » ձիաներոյզները
- 2 » մեծ ծառերը առջատուած
- 1200 մէթրէ ծառերը ու ճամբու եղեր ի ծառերը
- 300 » պատուհաններու բաժանումները
- 50 » չէնքերու ծածքը:
- Նոյնպէս,
- 1500 մէթրէն՝ մարդոց խումբերը, ձիաւարները [կառաշարները
- 850 » ոտքի չարժ. մները
- 700 » մարդիկ կը զանազանուին իրարմէ
- 500 » յստակ կերպով մարդիկ ու ձիերը [կ'որոշուին
- 300 » զիմագիծը կը զանազանուի ուսերէն
- 250 » կ'երևին փայլուն կոճակները
- 150 » աչքի զիծը կը նշմարուի
- 70 » երկու աչքերը կը դատարոշուին:

ՕՂԸ ԳՈՒՇԱԿԵԼ

ԼԱՒ ՕԴ

Երկինքը.— Առաւօտուն թուի, ցորեկը փայլուն կապոյտ, արեմուտին վարդագոյն, գիշերը թեթեւ մթութիւն եւ փայլուն աստղեր:

Ամպերը.— Թեթեւ ու բարձր, ճերմակ ու թափանցիկ:

Հով.— Հիւսիսային կամ Արեւելեան եւ մեղմ:

Կենդանիներ.— Ծիծեռնակները շատ բարձրէն կը թռին. ճպուռները կ'երգեն, զորտերը ճահիճնորուն յատակը կը մնան:

ԱՆՁՐԵՒ

Երկինքը.— Առաւօտուն կարմիր, երեկոյեան դեղին, գիշերը աղօտ աստղեր եւ լուսինին թոյրտալքերը պսակ:

Ամպերը.— Սեւ ու մեծ հորիզոնին վրայ բարձրացող միակերպ եւ կուտակուած ամպեր:

Հով.— Արեմտեան կամ հարաւ արեւմտեան:

Կենդանիներ.— Ծիծեռնակները գետնի երեսէն կը թռին, թռչունները կը ճչան, զորտերը ճահիճնորուն երեսը կ'ելլեն ու կը կռկռան:

ՀՈՎ

Երկինքը.— Սեւ կապոյտ կամ նարնջագոյն:

Ամպերը.— Ծանր ու միաձոյլ:

Հով.— Ուժգին ու կարճ, յանկարծակի ու անկանոն թաթառ մը սկզբնաւորումէն քանի մը ժամ առաջ:

Կենդանիները.— Մարգագետնի արջառները կը նամախոբուին պատասպարուած անկիւններ:

ՓՈՓՈԽ ԱԿԱՆ

Երկինքը.— Արեմուտին կարմիր ու սոկեզոյն ամպեր ու դէզեր:

Ամպերը.— Կտրատ ու փայլուն դէզեր, պիտակուած երկինք:

Հով.— Փոփոխում ուղղութեան:

Կենդանիներ.— Անհանգարտութիւն եւ ջղայնացում կենդանիներու:

ՀՐԴԵՂԻ ՄԸ ԱՏԵՆ

Հրդեհի մը ծանուցման ատեն սկառաք ամէն բանէ առաջ պէտք է ցոյց տայ պաղարիւնութեան օրինակը:

Պէտք չէ անօգուտ ազաղակներով չփոթութիւն առաջ բերել, այլ ճշգրիտ դիտողութիւններով ու ձեռքի տակ դառնուած միջոցներով աշխատիլ հնար եղած չափով անոր տարածումը արգելիլ եւ ջանք թափել ամենակարեւորէն սկսեալ, հնար եղած չափով բան իրելի հրդեհի ու աւերումէն:

Բնակահարար ամենարագ միջոցով պէտք է անմիջական օգնութեան կանչել հրշէջները, բայց մինչև անոնց հասնիլը շատ գործ կայ կատարելիք:

Բնակարանի մը մէջ հրդեհ ծագած պարագային ինչէ կարելի է, մտիր դէպքի վայրը եւ փակէ պատուհանները, դռները եւ թոյր աջն տեղերը՝ ուրիշ ուղը կրնայ թափանցել. մեծագոյն անխոհմտութիւնն

է դանկրը ու պատուհանները բաց ձգելով հրդեհին վայրէն հեռանալը, մանաւանդ սանդուղի մօտ գտնուող դանկրը. ասով հրդեհը հրաւիրած կ'ըլլանք միւս վայրերը, մուխը կը տարածուի շէնքին ամէն կողմը և միւս յարկարածիներուն մէջ գտնուողները կը կուրացնէ և շնչահեղձ կ'ընէ, իսկ մարդիկ և աւարկաները փրկելու դարձը անհնարութեան կը մատնուի:

Մուխ գտնուած սենեակ մը մտնելու համար կարելի եղածին չափ դուռից վար խոնարհէ, որովհետեւ մուխը դէպի վեր ելնել կը ձգտի և վերի մասը աւելի անօտը կ'ըլլայ:

Բոցին մօտենալու կամ բոցին մէջէն անցնելու համար ամբողջովին ծածկուէ թաց կտաւով մը և քթից ու բերնից դէր քացախով թրջուած թաշկինակ մը:

Երբ մէկուն հազուստները կը բոցախառին՝ անմիջապէս պահկեցուր և սեղմ կերպով փախտէ ծածկոցի մը մէջ, յետոյ վրան ջուր լեցուր:

Երբ քու հազուստներդ կը բոցախառին՝ անմիջապէս թաթխուէ սեղմ կերպով ծածկոցի մը մէջ:

18

ԳԻՆ՝ 30 ԼԵՅ, 25 ԼԵՎԱ, 6 ՖՐԱՆԻ

Տպ. «Cartea Romaneasca», S.A.

2013

« Ազգային գրադարան

3308
NL0036613

